

I

De rode knop

De ambulance stopte voor een oud huis met oude luiken. De voordeur stond al wijd open. Vier vrijwillige brandweermannen sprongen tegelijk uit de ambulance, grepen de hulptassen, de zuurstoffles en de defibrillator, en renden haastig door de tuin het huis in.

Een oude vrouw stond in de gang op hen te wachten. Ze had een zakdoek in haar vuist geklemd en de tranen liepen over haar gezicht. Ze probeerde iets te zeggen, maar haar stem brak al bij de eerste woorden.

'Hij ligt in de woonkamer... Hij dronk z'n koffie... Hij maakte een raar geluid en toen viel hij...'

Haar man lag op de tegelvloer, tussen de salontafel en een oude fauteuil. Hij had zijn pantoffels nog aan. Een omgevallen kopje had een donkere plas naast zijn rechterhand achtergelaten. Zijn gezicht was grijs, zijn mond stond half open en zijn borstkas bewoog niet.

Met gebroken stem, verstikt door het snikken, herhaalde de oude vrouw:

'Doe iets... ik smeed u...'

Drie brandweermannen namen hun plaats rond het lichaam in, ieder op zijn positie, zonder een woord. Handelingen die ze honderd keer op de training hadden gedaan. Ook al waren ze vrijwilliger, ze hadden zware opleidingen gevolgd, uren met oefenpoppen en simulaties. Die dag was het geen pop meer. Het was een mensenveten in hun handen, en dat wisten ze.

De vierde brandweerman bleef bij de echtgenote, om haar een stukje weg te leiden en de eerste gegevens op te nemen.

De ploegleider controleerde snel de ademhaling en zocht naar een hartslag in de hals. Hij voelde niets.

'Hartstilstand. We beginnen.'

De eerste man pakte het masker en de beademingsballon en sloot die aan op de zuurstoffles. Met een zekere beweging stelde hij de toevoer in, kantelde het hoofd van de patiënt iets achterover en controleerde of de luchtweg vrij was.

De tweede knielde boven de borstkas neer. Hij legde één hand op het midden van de borst, plaatste de andere erbovenop, vlocht zijn vingers in elkaar en zette zijn ellebogen vast. Zijn schouders kwamen

precies loodrecht boven het borstbeen te staan.

Hij begon te drukken.

In zijn hoofd liet hij Stayin' Alive meelopen. Niet om het nummer zelf, maar om het ritme — honderd tot honderdtwintig compressies per minuut, het tempo dat ze er tijdens de opleiding zo vaak in hadden gestampt dat het een automatisme was geworden.

Onder de druk van zijn handen zakte de borstkas van de oude man diep in en veerde weer terug. Zijn schouders schokten, zijn armen slingerden lichtjes over de tegels en zijn hoofd bewoog met elke stoot mee. Voor iemand die nog nooit een hartmassage had gezien, kon het er hard uitzien, bijna gewelddadig. Maar een echt goede reanimatie had niets zachts.

Dertig compressies. De man aan de beademing drukte het masker stevig op het gezicht en kneep twee keer in de ballon. De borstkas kwam omhoog. De massage werd meteen hervat.

De ploegleider knipte het overhemd open met een schaar, veegde de huid snel droog en plakte de twee elektroden van de defibrillator vast. De ene onder het rechtersleutelbeen, de andere op de linkerkant

van de borstkas. Hij sloot de kabel aan en zette het apparaat aan.

De kunstmatige stem van de machine vulde de kamer.

'Bezig met analyseren. Raak de patiënt niet aan.'

De handen lieten de borst los. Een paar seconden lang lag het lichaam weer volkomen stil. De ploegleider hield het scherm in de gaten terwijl de anderen wachtten, klaar om verder te gaan.

'Schok aanbevolen. Bezig met opladen.'

De grote rode knop begon te knippen. De man aan de beademing trok het masker weg en hield de ontsnappende zuurstof bij de borstkas vandaan. De ploegleider controleerde met één blik dat niemand de patiënt aanraakte.

'Let op, ik ga schokken. Achteruit!'

Hij stak een hand op om het gevaar aan te geven, keek nog een laatste keer naar zijn collega's en drukte toen op de rode knop.

De schok joeg door het lichaam van de oude man. Zijn schouders kwamen even van de grond, zijn armen verstijfden en zijn hielen sloegen tegen de tegels voordat hij weer terugviel, even roerloos als daarvoor.

De massage werd meteen hervat.

In de gang was de oude vrouw langs de muur naar beneden gegleden. De vierde brandweerman ving haar op voordat haar hoofd de grond raakte en hielp haar overeind te gaan zitten. Ze ademde veel te snel, haar handen trilden, haar ogen kon ze niet losmaken van het tafereel.

'Kijk me aan, mevrouw. Probeer rustig te ademen.'

Hij nam haar pols op, twee vingers op haar pols, zijn blik strak op zijn horloge. Ze hoorde hem nauwelijks. Een paar meter verderop gingen de compressies door, in hun regelmatige, meedogenloze ritme.

'Komt hij weer bij?' vroeg ze.

De brandweerman antwoordde niet meteen. Hij had ja willen zeggen. Hij had haar willen beloven dat haar man zijn ogen zou opendoen, zou mopperen over de schade aan zijn overhemd en zou vragen waarom er zoveel mensen in zijn woonkamer stonden. Maar hij wist dat een leugentje een wreedheid kon worden.

'Mijn collega's doen alles wat mogelijk is.'

De vrouw sloot haar ogen en kneepte in haar zakdoek.

In de woonkamer volgden de cycli elkaar op. Dertig compressies, twee beademingen, nieuwe analyse. De defibrillator adviseerde een tweede schok, en daarna een derde. Elke keer werden het masker en de zuurstoftoevoer weggehaald, de handen teruggetrokken en ging er een korte ruk door het lichaam voordat de massage weer werd hervat.

De brandweermannen wisselden geregeld van plaats. Wie masseerde, voelde uiteindelijk altijd zijn schouders branden, zijn onderarmen verkrampen en zijn ademhaling zwaarder worden. Dan nam een ander het over, zonder meer dan een paar seconden te verliezen. Het ritme moest constant blijven. Vermoeidheid, zweet en pijn deden er niet toe, zolang het hart nog opnieuw kon gaan kloppen.

De ploegleider gaf de gegevens door aan de arts van de meldkamer: de vermoedelijke leeftijd, het geschatte tijdstip van de stilstand, het uitblijven van ademhaling, de toegediende schokken en het verloop van het hartritme. Hij beantwoordde de vragen met kalme stem, ook toen hij de ernst van de situatie allang doorhad.

De minuten verstreken.

Het grijze ochtendlicht viel door de gordijnen naar binnen. Het omgevallen kopje koffie werd koud naast de fauteuil. Een oude klok tikte onverstoorbaar door boven de schoorsteen, volkomen onverschillig voor alles wat zich eronder afspeelde.

Op het tapijt, vlak bij de grote fauteuil, lag een klein plastic brandweerautootje. Geen van de hulpverleners lette erop.

De oude man had een paar minuten eerder de koffie gezet. Zijn vrouw had hem gevraagd de kopjes niet te vol te schenken, omdat hij altijd morste. Hij had geantwoord dat ze hem na achteenvijftig jaar huwelijk misschien eindelijk eens kon vertrouwen.

Dat waren de laatste woorden die hij tegen haar sprak.

De vierde schok leverde niets op. De vijfde ook niet.

Het ritme op het scherm ging achteruit. De tekenen die op herstel hadden laten hopen, verdwenen een voor een. De brandweermannen gingen toch door, precies zoals ze het geleerd

hadden, zonder te versnellen door de stress of te vertragen door de vermoeidheid.

Na een lange tijd vroeg de arts van de meldkamer om een laatste reeks controles. De ploegleider gaf de uitkomsten door. Aan de andere kant van de radio viel een stilte, en toen kwam de beslissing.

De ploegleider antwoordde eerst alleen met een kort:

'Begrepen.'

Hij bleef gehurkt bij de defibrillator zitten. Hij keek naar het scherm, en toen naar het gezicht van de man. De collega bleef masseren, zijn armen gestrekt, zijn voorhoofd bedekt met zweet. Iedereen had het aan de toon van het gesprek begrepen, maar niemand wilde de eerste zijn die stopte.

De woonkamer leek plotseling kouder te worden.

Er klonk geen enkel overbodig bevel meer. Alleen het ruisen van de zuurstof, de regelmatige compressies, het ritselen van de kleding en het tikken van de klok. In de gang huilde de oude vrouw niet eens meer. Ze keek naar de bewegingen van de brandweermannen met een lege blik, alsof ze het al wist.

De ploegleider trok langzaam zijn handschoenen uit en legde toen een hand op die van de collega die de borst nog steeds masseerde.

De bewegingen hielden op.

De stilte die volgde maakte meer indruk dan al het lawaai dat eraan vooraf was gegaan.

Het lichaam van de oude man bleef roerloos op de tegels liggen, het overhemd opengeknipt, de elektroden nog op de borst geplakt. De collega week een stukje achteruit en ging op zijn hurken zitten. Een ander sloeg zijn ogen neer. Niemand ruimde meteen de spullen op. Na zoveel handelingen leek de stilte bijna onnatuurlijk.

De ploegleider haalde adem en sprak eindelijk de woorden uit waar iedereen bang voor was.

'Het is voorbij. We kunnen niets meer doen.'

In de gang stootte de oude vrouw een vreemd geluid uit, iets tussen een kreet en een zucht in. Ze probeerde op te staan, maar haar benen begaven het. De brandweerman naast haar ving haar meteen op. Een tweede collega schoot toe om haar voorzichtig neer te leggen en te controleren of ze ademde.

Alle brandweermannen kwamen de vrouw in de gang te hulp.

Niemand zag het jongetje achter de grote fauteuil vandaan komen.

Hij was drie jaar oud. Zijn oma paste die ochtend op hem terwijl zijn moeder werkte. Toen zijn opa in elkaar was gezakt, was hij van het geschreeuw geschrokken en had hij zich met zijn plastic autootje verstopt tussen de fauteuil en de muur. Daar was hij de hele tijd blijven zitten, stil, terwijl hij vanuit zijn schuilplaats de laarzen, de uniformen en de apparaten bekeek.

Hij begreep niet wat de dood was. Hij wist niet waarom zijn oma huilde, en ook niet waarom de mannen in het rood zo hard op de borst van zijn opa hadden geduwd.

Maar de knop, die had hij heel goed gezien.

Een grote, glimmende rode knop, die oplichtte vlak voordat zijn opa grote sprongen maakte.

Het jongetje kroop op handen en voeten naar de defibrillator toe. De elektroden zaten er nog op. Het hart gaf geen enkel signaal meer af — een vlakke lijn, roerloos. De man was dood. Maar het apparaat draaide zijn automatische cyclus gewoon door, zoals het na een stilstand altijd doet: analyse, advies, opladen. De brandweermannen kenden die werking

maar al te goed. Het was normaal. Dus niemand lette er nog op.

De machine startte een nieuwe analyse.

'Raak de patiënt niet aan. Bezig met analyseren.'

'Schok aanbevolen. Bezig met opladen.'

De rode knop begon te knippen.

Het jongetje legde zijn wijsvinger erop.

De vinger drukte door.

De schok ging af.

Opa sprong bijna helemaal van de grond omhoog. Zijn schouders kwamen omhoog, zijn beide armen schoten de lucht in en zijn benen verstijfden voordat ze aan weerskanten weer neervielen. Zijn grote grijze snor trilde onder de schok. Een fractie van een seconde leek het lichaam een ontwrichte dans uit te voeren, als een marionet die hardhandig aan onzichtbare touwtjes werd getrokken.

Een lange boer kwam omhoog uit zijn keel.

'Boeoeoeoerp!'

Het geluid galmde door de hele woonkamer.

En vrijwel meteen daarna knalde er een luide scheet tegen de tegels.

Pas op dat moment vroegen de brandweermannen, druk bezig met de oude vrouw in

de gang, zich af wat er aan de hand was.

Ze draaiden hun hoofd naar de woonkamer en zagen, vanuit de gang, het jongetje op zijn hurken voor het apparaat zitten, met een enorme grijns op zijn gezicht.

Hij stond al op het punt een tweede keer te drukken.

De ploegleider sprong zijn kant op, maar hij stond te ver weg.

De vinger drukte opnieuw door.

De tweede schok werd toegediend.

Opa sprong nog een keer de lucht in, als in volle dans, armen en benen alle kanten op, dit keer gevolgd door dikke, herhaalde scheten.

Op dat moment moesten de twee brandweermannen in de gang, met ongeloof enijd open ogen, hun lachen inhouden. Een van hen sloeg haastig een hand voor zijn mond om niet in lachen uit te barsten.

Het was niet het moment om te lachen.

Het was waarschijnlijk het slechtst denkbare moment om te lachen.

Maar het geluid, de snor die had getrild en de benen van de dode man die de lucht in waren

geschoten, vormden samen zo'n absurd tafereel dat het brein het niet meer normaal kon verwerken.

Het jongetje zelf voelde helemaal niets ongemakkelijks. Hij keek naar zijn opa met een enorme glimlach, zijn ogen glinsterend van verwondering. Voor hem was opa net de lucht in gesprongen, had hij met zijn armen gedanst en twee bijzonder geslaagde geluiden gemaakt. Hij had net een geweldig spelletje ontdekt.

Hij klapte vrolijk in zijn handen.

'Nog een keer! Nog een keer! Opa danst!'

Hij stak zijn vinger opnieuw naar de knop uit.

De ploegleider greep het kind onder zijn armen en tilde het op, net voordat het een tweede keer kon drukken. Hij zette hem aan de andere kant van de kamer neer, pakte toen de defibrillator en legde die op het dressoir, buiten bereik.

'Nee. Zeker geen tweede keer.'

Het jongetje protesteerde, zijn armen uitgestrekt naar het apparaat.

'Rode knop! Nog een keer opa!'

Een van de brandweermannen moest zijn hoofd wegdraaien. Zijn schouders schokten. Hij deed alsof hij hoestte, maar niemand trapte erin. Zijn collega

keek hem aan met een mengeling van afgrijzen en de aandrang om te lachen, en sloeg toen snel zijn ogen naar de grond.

De ploegleider ging terug naar de oude man en controleerde zijn pols. Er was niets veranderd. Het hart was niet opnieuw gaan kloppen. De laatste schok had niemand gered. Hij had alleen een dode man laten opspringen, de lucht uit zijn maag bevrijd en zijn kleinzoon het grappigste schouwspel van zijn jonge leven gegeven.

In de gang kwam de oude vrouw langzaam weer bij haar positieven. Ze had het tafereel niet gezien. De brandweerman naast haar hield haar hand vast en praatte zachtjes tegen haar, terwijl zijn collega's eindelijk begonnen de spullen op te ruimen.

Het jongetje pakte zijn brandweerautootje weer op. Hij reed ermee over het tapijt en deed de sirene na, en keek geregeld op naar het dressoir waar de defibrillator lag.

Hij glimlachte nog steeds.

Later zouden de brandweermannen vooral praten over de man die ze niet hadden kunnen redden. Ze zouden de inzet in hun hoofd opnieuw afspelen, de tijden nagaan, de handelingen, de schokken en de

beslissingen. Zoals altijd na een mislukking zou ieder van hen zich in stilte afvragen of hij nog iets meer had kunnen doen, ook al wist hij dat alles goed was uitgevoerd.

Maar ze zouden ook over het jongetje blijven praten.

Ze zouden zich zijn verwonderde gezicht herinneren, de opa die overeind was gekomen als een elektrische marionet, zijn trillende snor, de gigantische boer en die volkomen misplaatste scheet in de stilte van een huis in rouw.

Het was een tragische dag geweest.

De man was dood. Zijn vrouw was net degene kwijtgeraakt met wie ze bijna zestig jaar had samengeleefd. Vier vrijwillige brandweermannen hadden al hun energie, hun hele opleiding en al hun toewijding gegeven zonder hem terug te kunnen halen.

En toch had, ergens midden in dit ijzige tafereel, een driejarig kind zijn opa een laatste keer zien dansen.

En hij vond het prachtig.

II

De Twee

Ze waren elkaar al een paar keer tegengekomen voordat ze elkaar echt kenden. Hij ging met zijn vader mee naar de markten in de dorpen in de buurt, waar ze wat gereedschap verkochten, spijkers en alles wat ze nog konden maken. Zij kwam soms met haar moeder om eieren, boter of groenten te ruilen. Ze groetten elkaar zonder erbij na te denken, wisselden twee of drie woorden en gingen dan weer ieder hun eigen kant op. In die tijd wees niets erop dat ze ooit hun hele leven samen zouden doorbrengen.

De oorlog veranderde de gewoontes voordat hij de mensen veranderde. De jongeren vertrokken, de huizen liepen leeg en families die elkaar tot dan toe alleen van gezicht kenden, begonnen elkaar te helpen. Je deed wat je had: een stuk brood, een paar aardappelen, een plek bij het vuur of een paar armen om het hout binnen te halen voor het donker werd. Zo raakten hun ouders dichter bij elkaar. Ze kwamen erachter dat ze elkaar veel langer kenden dan ze ooit hadden verteld, verbonden door oude familie verhalen waarvan niemand alle details leek te willen prijsgeven.

Op een winteravond vond hij haar voor een schuur, gebogen over een zak meel die veel te zwaar voor haar was. Hij tilde hem op zonder iets te vragen en droeg hem naar de keuken. Om stoer te doen beweerde hij dat de zak niets woog en dat hij er nog wel twee op elke schouder had kunnen nemen. Ze keek hem doodserieus aan en antwoordde toen dat hij vooral had kunnen beginnen met zijn gulp dicht te doen. Hij sloeg zijn ogen neer, werd rood tot achter zijn oren en hoorde voor het eerst haar lach.

Daarna vond hij altijd wel een reden om terug te komen. Gereedschap terugbrengen, een scharnier repareren, een boodschap van zijn vader of een zak verplaatsen. Ze had hem heus wel door, maar ze liet hem begaan. Hij vertelde te lange verhalen, overdreef zijn heldendaden en bedacht grappen die haar niet altijd deden lachen. Toch stond ze op een dag voor het huis op hem te wachten. Hij vroeg haar nooit hoe lang ze daar al stond. Zij zei het hem ook nooit.

De oorlog trok uiteindelijk weg en liet doden achter, beschadigde muren en families die hadden geleerd te leven met lege plekken rond de tafel. De

overlevenden begonnen weer plannen te maken. De feesten kwamen terug, de klokken luiden weer voor iets anders dan begrafenissen, en ze besloten te trouwen. Ze hadden elkaar bijna niets te bieden, maar dat maakte hun niet ongerust. In die tijd hadden veel mensen weinig. Zij hadden tenminste de zekerheid dat ze bij elkaar wilden blijven.

Hun eerste huis was een oud, verlaten pand aan de rand van het dorp. Een deel van het dak ontbrak, de wind kwam onder de deur door en 's winters bevroor het water soms in de emmer bij de gootsteen. In de keuken hingen drie gedeukte pannen aan spijkers. Ze kwamen van de moeder van de jonge vrouw en vormden, samen met een wankelende tafel, twee ongelijke stoelen en een matras op planken, zo ongeveer alles wat ze bezaten.

Ze werkten elke avond na hun dag aan het huis. Hij verving de dakpannen, repareerde de muren en maakte meubels van het hout dat hij vond. Zij dichtte de scheuren, naaide gordijnen van oude lakens en poetste onophoudelijk een stof weg die 's nachts weer terug leek te komen. Ze sliepen slecht, aten vaak dagen achter elkaar dezelfde soep en zaten sommige winters met hun jas aan binnen. Toch

zeiden ze allebei, als ze er later over praatten, dat ze gelukkig waren geweest.

Er kwam een eerste kind, en toen een tweede. Het huis vulde zich met gehuil, gelach, natte was en schoenen die midden in de doorgang bleven liggen. De dagen werden langer en de nachten korter. Ze leerden het geld te laten strekken, te repareren wat kapotging en hun zorgen te verbergen als een van de kinderen ziek werd. Er waren moeilijke momenten, maar ook zondagen waarop het hele gezin buiten at met een kleed op het gras, gewoon omdat het mooi weer was.

Beetje bij beetje ging het beter met hen. Ze kochten een echte tafel, en daarna vier gelijke stoelen. Op de dag dat er een grote nieuwe kast werd bezorgd, nodigden ze de burens uit voor een borrel om hem te komen bewonderen. Hun kinderen moesten daar jaren later om lachen, maar zij herinnerden zich de prijs van elk meubelstuk, de tijd die het had gekost om het geld opzij te leggen en de trots die ze hadden gevoeld toen er eindelijk iets nieuws hun huis binnenkwam.

Ze leefden daarom nog niet in volmaakte harmonie. Ze maakten ruzie zoals alle stellen, soms

over belangrijke dingen, vaker over volslagen onzin. Hij smeed met deuren. Zij legde zijn spullen op onmogelijke plekken, alleen maar om te bewijzen dat hij nooit wist waar hij ze liet. Ze konden een hele dag geen woord tegen elkaar zeggen. Maar 's avonds, eenmaal in het donker in bed, vroeg een van de twee altijd:

'Slaap je?'

De ander antwoordde steevast:

'Ja.'

En dan begon het gesprek weer, alsof dat onzinnige antwoord genoeg was om de ruzie uit te wissen.

De jaren gingen voorbij zonder dat ze het echt merkten. Hun kinderen groeiden op, gingen de deur uit en kwamen terug met partners, en daarna met baby's in hun armen. De kamers die vroeger vol waren, bleven doordeweeks dicht en vulden zich weer op zondag. Ze werden opa en oma, en daarna overgrootouders. Bij elke geboorte zeiden ze weer dat ze te oud waren om op kinderen te passen, om vervolgens ruzie te maken over wie van de twee de baby mocht vasthouden.

Hun haar werd wit. De trap treden leken hoger te worden, de winters langer en het gereedschap zwaarder. Hij klom langzaamaan niet meer op het dak. Zij liet zich eindelijk helpen met de moeilijkste luiken. Ze kochten twee fauteuils die ze naast elkaar voor het raam van de woonkamer zetten. Hij beweerde dat de zijne comfortabeler was. Zij antwoordde dat dat alleen kwam omdat hij er na de lunch in in slaap viel.

Ze hadden hun gewoontes. Elke ochtend zette hij de koffie en deed de luiken open. Elke avond controleerde zij de voordeur, legde de kussens recht en vroeg hem of hij het licht in de garage wel had uitgedaan. Hij zei altijd ja, ook als hij het niet zeker wist. Zij ging het dan zelf controleren, kwam mopperend terug en ging in haar fauteuil zitten. Soms keken ze tv zonder het programma te volgen, gewoon blij een geluid in de kamer te horen.

De drie oude pannen hingen nog steeds in de keuken. Ze werden al lang niet meer gebruikt. De bodem van de ene was vervormd, het handvat van een andere hield het met een schroef die niet de goede maat had, en de derde was zijn deksel al tientallen jaren kwijt. Hun kinderen hadden

meerdere keren voorgesteld ze weg te gooien. Ze weigerden zonder precies uit te leggen waarom. Op een dag vroeg hun kleindochter aan haar oma waarom ze die lelijke dingen bewaarde terwijl de keuken helemaal opnieuw was gedaan.

'Omdat we daar samen mee begonnen zijn,' antwoordde ze gewoon.

De kleindochter drong niet aan. Ze was te jong om te begrijpen dat een waardeloos ding soms een heel leven kan bevatten.

Ze bleven meer dan zestig jaar bij elkaar. Ze werden zelden apart uitgenodigd, want iedereen wist dat de een met de ander zou komen. In het dorp waren sommigen hen 'de Twee' gaan noemen. Het was geen spottende bijnaam. Het was vanzelfsprekend geworden. Als je een van hen in een auto, in een winkel of bij de kerk zag, zocht je automatisch de ander met je ogen.

Op een herfstochtend werd hij eerder wakker dan zij. Hij bleef even op zijn rug liggen, luisterend naar de stilte in huis, en stond toen voorzichtig op om haar niet te storen. Hij trok zijn pantoffels aan, liep langzaam de trap af en zette de koffie zoals elke dag. Hij deed de luiken van de woonkamer open, keek

naar de mist boven de tuin en zette twee kopjes op tafel.

Toen hij weer naar boven ging, had ze zich niet bewogen. Hij deed de gordijnen op een kier en zei dat de koffie klaar was. Ze antwoordde niet. Hij liep naar het bed, legde een hand op haar schouder en schudde haar zachtjes. Haar huid was nog warm, haar gezicht rustig, maar ze ademde niet meer.

Hij bleef staan zonder het te begrijpen. Hij riep haar naam, eerst gewoon, en toen harder. Hij legde zijn hand tegen haar wang, zocht onhandig naar haar pols en herhaalde dat ze wakker moest worden omdat de koffie koud werd. Na een paar minuten ging hij op de rand van het bed zitten. Hij huilde niet. Hij keek alleen maar naar de vrouw met wie hij bijna zijn hele leven had gedeeld en besepte dat hij, voor het eerst in meer dan zestig jaar, net alleen wakker was geworden.

Hij belde hun zoon. Zijn stem was kalm, bijna te kalm.

'Je moeder is niet meer bij ons. Je moet komen.'

Daarna liep hij naar beneden en ging in zijn fauteuil zitten. De twee kopjes bleven op tafel staan. Uit dat van hem steeg nog een lichte damp op.

De familie was er snel. De kinderen, de kleinkinderen en toen een paar burens kwamen het huis binnen. Er werd gehuild, omhelsd, gebeld. De dokter moest gewaarschuwd worden, de begrafenisondernemer gebeld, een datum gekozen, de papieren opgezocht en besloten welke kleren ze zou dragen. Iedereen probeerde nuttig te zijn, want het is makkelijker om een document te zoeken of een stoel te verplaatsen dan roerloos te blijven bij het heengaan van iemand van wie je houdt.

Hij bleef in zijn fauteuil zitten. Mensen kwamen een hand op zijn schouder leggen, praatten zachtjes tegen hem en vroegen of hij iets wilde drinken. Soms antwoordde hij, maar hij hoorde bijna niets. Om hem heen rinkelden de telefoons, gingen de deuren open, klapten de laden dicht. Zijn huis, dat altijd gevuld was geweest met de rustige aanwezigheid van zijn vrouw, werd plotseling overspoeld door een vreemd lawaai.

Hij keek naar de lege fauteuil naast de zijne. Op de armleuning stak nog een draadje uit het kussen dat ze al weken beloofde te herstellen. Haar bril lag op het tafeltje. Hij stak zijn hand ernaar uit en stopte toen. Niemand zou hem meer nodig hebben.

Iemand vroeg waar het trouwboekje was. Een ander antwoordde dat het in de slaapkamer moest liggen. Twee mensen begonnen te praten over de begrafenis, de kerk en het aantal stoelen dat nodig was. Hij stond geruisloos op. Niemand merkte dat hij de woonkamer verliet.

Hij liep door de gang, ging de trap op met zijn hand op de leuning en kwam de slaapkamer binnen. Ze lag er nog, precies zoals hij haar had gevonden. Iemand had het laken tot haar borst opgetrokken en haar handen over haar buik gevouwen. Hij bleef even in de deuropening staan. Zo neergelegd leek ze niet op zichzelf. Ze had nooit op haar rug geslapen en had er een hekel aan haar handen stil te houden.

Hij liep naar haar toe, schoof het laken zachtjes weg en legde haar arm weer in de houding die ze elke nacht aannam. Toen ging hij naast haar liggen, helemaal aangekleed, zoals hij het duizenden keren had gedaan. Hij pakte haar hand. Die begon koud te worden.

'Slaap je?' fluisterde hij.

Hij wachtte, zijn ogen strak op haar gezicht.

'Ja,' antwoordde hij in haar plaats.

Er verscheen een lichte glimlach op zijn lippen. Hij sloot zijn ogen en kneep nog een laatste keer in haar vingers.

In de woonkamer vroeg hun zoon waar zijn vader was gebleven. Hij werd een eerste keer geroepen, en toen een tweede, zonder antwoord. Hij ging naar boven en bleef voor de slaapkamerdeur staan. Uit respect klopte hij zachtjes.

'Papa?'

Geen antwoord.

Hij wachtte nog een paar seconden en duwde toen langzaam de klink naar beneden. De deur ging geruisloos open.

Toen hij zijn ouders naast elkaar zag liggen, de hand van de een om die van de ander, verscheen er eerst een droevige glimlach op zijn gezicht. Hij dacht dat zijn vader gewoon nog wat langer van zijn vrouw had willen genieten, bij haar had willen blijven tijdens de laatste momenten dat ze nog in hun huis was. Hij durfde hen niet meteen te storen.

Toen kwam hij zachtjes binnen en liep naar het bed.

'Papa... We waren je aan het zoeken.'

Zijn vader antwoordde niet. Zijn ogen bleven dicht. Zijn gezicht was vredig, bijna verlicht.

De zoon legde een hand op zijn been.

'Papa?'

Nog steeds niets.

Hij wachtte op een beweging, een ademhaling, het minste teken van ergernis van deze man die altijd een lichte slaap had gehad. Maar zijn vader bewoog helemaal niet. Geen vinger. Geen ooglid. Niets.

De glimlach verdween van zijn gezicht. Een doffe angst kneep zijn borst dicht. Hij bewoog zijn hand langzaam omhoog naar de schouder van zijn vader en schudde hem voorzichtig.

'Papa... Geef antwoord.'

Het lichaam bleef roerloos.

Toen begreep hij het.

Hij schreeuwde niet. Hij bewoog niet meer. Hij bleef bij het bed staan, een hand op zijn vader, niet in staat zijn ogen los te maken van hun twee handen die nog met elkaar verstrengeld waren.

De stilte vulde de kamer.

Een paar ogenblikken later verscheen zijn zus op haar beurt in de deuropening.

'Wat is er?'

Haar broer draaide zich naar haar om. Hij hoefde niets te zeggen. Ze keek naar zijn gezicht, en toen naar hun ouders die tegen elkaar aan lagen. Haar blik ontmoette die van haar broer en ook zij begreep het.

Ze kwam langzaam de kamer binnen. Ze bleven allebei bij het bed staan, zonder te praten, hun schouders bijna tegen elkaar. Hun vader leek te slapen. Hun moeder ook. Voor het eerst sinds het begin van die ochtend leek het hele huis zijn adem in te houden.

De dokter zou later spreken van een hartstilstand. Hij zou een eenvoudige, redelijke, medische verklaring geven.

Maar de familie zocht eigenlijk geen andere.

Ze begreep dat hij haar achterna was gegaan. Dat hij na meer dan zestig jaar samen hier gewoon niet zonder haar had kunnen verdergaan.

Hun kleindochter kwam een paar minuten later binnen. Ze keek naar haar grootouders die in hetzelfde bed lagen, precies zoals ze zich hen altijd 's avonds had voorgesteld. Haar vader en haar tante stonden bij het raam, in stilte. Ze legde een hand op

de arm van haar vader en ging toen zachtjes weer naar buiten.

Op weg naar beneden kwam ze langs de keuken. De drie gedeukte pannen hingen nog steeds aan hun spijkers, tussen de nieuwe meubels. Ze bleef ervoor staan en dacht weer aan het antwoord van haar oma: 'Daar zijn we samen mee begonnen.'

Deze keer begreep ze het.

Ze waren begonnen met drie pannen, twee stoelen en bijna niets.

Ze eindigden zoals ze hadden geleefd.

De Twee.

III

De hand die goeddoet

Patrick kwam de postbode bijna elke ochtend tegen. De man parkeerde zijn gele busje voor het hek, stapte uit met een handvol brieven en liep dan fluitend het pad op. Met de tijd waren ze elkaar de hand gaan schudden. Het was geen grote vriendschap en ook geen bijzonder gebaar. Een stevige hand, een glimlach, twee woorden over de regen, de kou of de werkzaamheden in de straat, en dan ging ieder weer verder met zijn dag.

Die ochtend stak de postbode zijn hand uit zoals altijd.

'Hoi Patrick! Alles goed?'

Patrick sloot zijn vingers om de zijne, maar het gebruikelijke antwoord kwam niet. Normaal zei hij 'ja, gaat goed' nog voordat hij had nagedacht. Het was een automatisch zinnetje, net zo leeg als 'fijne dag' terwijl je wist dat het tot de avond zou regenen. Maar deze keer bleef hij stil.

De postbode keek hem verbaasd aan.

'Gaat het niet?'

Patrick sloeg zijn ogen neer naar hun handen, die elkaar nog vasthielden.

'Onze kat is vannacht overleden.'

De postbode trok zijn hand niet meteen terug. Hij kende het beest. Een oude grijze kat die vaak op de vensterbank sliep en het busje voorbij zag rijden met de minachtende blik van iemand die vindt dat de hele buurt van hem is.

'Ah verdomme... Wat rot.'

Patrick knikte. Hij had het daarbij kunnen laten, de postbode kunnen bedanken en naar binnen kunnen gaan. In plaats daarvan begonnen de woorden te komen. Hij vertelde dat hij de kat naast zijn bakje had gevonden, alsof hij gewoon in slaap was gevallen na het drinken. Hij vertelde over de zeventien jaar in huis, over het kleine witte vlekje onder zijn kin, over zijn gewoonte om aan de deur te krabben om naar buiten te gaan en dan meteen te eisen dat hij weer naar binnen mocht. Hij zei dat hij die ochtend uit gewoonte zijn brokjes had klaargezet voordat hij zich herinnerde dat het niet meer nodig was.

De postbode luisterde zonder op zijn horloge te kijken. Hij legde de brieven op het muurtje en vertelde op zijn beurt over zijn eigen hond, een paar jaar eerder gestorven. Hij bekende dat hij meer om dat dier had gehuild dan bij sommige begrafenissen,

en dat hij het zichzelf kwalijk had genomen tot een vriend hem zei dat je niet kiest welke vorm verdriet aanneemt.

Ze bleven een paar minuten bij het hek staan. Het busje stond nog te draaien, de alarmlichten knipperden in de straat en de post voor de burens lag te wachten op de passagiersstoel.

Toen de postbode eindelijk zijn brieven weer oppakte, verontschuldigde Patrick zich dat hij hem had opgehouden.

'Verontschuldig je niet. Het lucht soms op om je hart te luchten.'

Hij schudde hem nog een laatste keer de hand.

'Sterkte, Patrick.'

Het busje verdween aan het eind van de straat.

Patrick bleef roerloos voor zijn hek staan en keek naar zijn eigen hand. Hij was nog steeds verdrietig. Er was niets hersteld, en zijn kat zou niet terugkomen. Toch woog er iets iets minder zwaar in zijn borst.

Een simpele handdruk. Een paar minuten. Iemand die echt op het antwoord had gewacht.

Hij ging het huis binnen, zag het lege bakje bij de muur en voelde de tranen weer komen. Hij

probeerde ze niet tegen te houden. Toen trok hij zijn jas aan en besloot een stukje te gaan lopen. Hij had geen bepaald doel. Hij wilde alleen weg uit de stilte van het huis.

Aan het eind van de straat kwam hij een vrouw tegen die hij soms op de markt zag. Ze liep snel, een tas over haar schouder, de telefoon in haar hand. Patrick groette haar. Ze vertraagde uit beleefdheid en antwoordde met een onberispelijke glimlach.

'Goedemorgen. Alles goed?'

'Prima, dank u. En u?'

Patrick stak zijn hand uit. Ze leek even te aarzelen bij dat wat ouderwetse gebaar en schudde hem toen.

'Met mij zou het beter kunnen,' antwoordde hij. 'Maar u... hoe gaat het echt met u?'

De glimlach van de vrouw bleef nog een seconde op haar gezicht staan, alsof hij niet had begrepen dat hij ook kon verdwijnen. Toen hielden haar lippen langzaam op met lachen. Haar blik richtte zich ergens achter Patricks schouder. Haar ogen werden verdrietig, bijna zonder dat ze het zelf merkte.

'Het gaat niet zo goed,' fluisterde ze. 'Niet echt.'

Ze probeerde te lachen, maar het geluid brak. Twee tranen liepen over haar wangen. Ze veegde ze meteen weg, verlegen, en keek om zich heen alsof iemand haar kwalijk kon nemen dat ze midden op de stoep huilde.

'Sorry... Ik weet niet waarom ik u dit vertel.'

'Dat geeft niks.'

Toen praatte ze. Haar man was drie maanden eerder weggegaan. Niet overleden: weggegaan met een andere vrouw, na tweeëntwintig jaar samen. Sindsdien antwoordde ze iedereen dat het ging, dat ze het aankon, dat ze sterk was. Ze werkte, deed boodschappen, hielp haar moeder, beantwoordde de berichtjes van haar kinderen en ruimde elke avond een huis op dat te groot was geworden. Niemand vroeg haar echt hoe het met haar ging. Ze vroegen vooral of de scheidingspapieren opschoten, of ze het huis ging verkopen en of ze al had nagedacht over een nieuw leven.

Patrick probeerde haar niet uit te leggen dat ze de bladzijde moest omslaan. Hij zei niet dat de tijd alles zou helen. Hij bleef er gewoon staan, zijn hand nog om de hare, tot ze klaar was.

Ze haalde diep adem en keek naar hun vingers.

'Sorry. Ik heb dit allemaal over u uitgestort.'

'Iemand zei me vanochtend dat het oplucht om je hart te luchten.'

Deze keer kwam haar glimlach terug, maar hij had niets automatisch meer. Hij was klein, moe en oprecht.

'Dank u, Patrick. Dank u voor dit moment.'

Ze liep weer verder. Na een paar meter draaide ze zich om om te zwaaien. Patrick vervolgde zijn wandeling en dacht na over wat er net was gebeurd. Hij had niets opgelost. Hij had geen enkel advies gegeven. Hij had alleen een hand geschud en iemand laten praten.

Iets verderop, voor een makelaarskantoor, keek een man in pak op zijn horloge terwijl hij uit een auto stapte. Hij had een aktetas in de ene hand en de sleutels in de andere. Patrick kende hem van gezicht. Ze hadden lang geleden op dezelfde school gezeten, zonder ooit close te zijn geweest.

'Goedemorgen, Marc.'

De man keek op, eerst gehaast, en herkende toen Patrick.

'Patrick! Dat is lang geleden. Alles goed?'

Ze schudden elkaar de hand.

'En met jou, hoe gaat het echt?' vroeg Patrick.

Marc opende zijn mond om te antwoorden en stopte toen. Zijn duim bewoog nerveus tegen de greep van zijn aktetas.

'Mijn zoon praat niet meer met me.'

Hij zei de zin snel, alsof hij eruit moest voordat de moed hem in de schoenen zonk. Ze bleven bijna een kwartier bij de auto staan. Marc vertelde over een stomme ruzie die was uitgegroeid tot een oorlog van stilte, over berichten die onbeantwoord bleven en over een kleindochter die hij niet meer zag. Hij had succes gehad in zijn werk, een mooi huis gekocht en zijn leven lang gezegd dat hij alles voor zijn gezin deed. Nu ontdekte hij dat hij misschien vooral afwezig was geweest.

'Bel hem,' zei Patrick toen hij klaar was.

'Hij neemt niet op.'

'Bel hem dan toch. Niet om gelijk te krijgen. Gewoon om hem te zeggen wat je net tegen mij hebt gezegd.'

Marc keek naar zijn telefoon, en toen naar Patrick.

'Ben je altijd zo geweest?'

'Hoe dan?'

'Ik weet niet... zo goed in luisteren.'

Patrick dacht aan de postbode en schudde zijn hoofd.

'Nee. Pas sinds vanochtend.'

Marc lachte zachtjes. Hij legde zijn aktetas weer in de auto, ging achter het stuur zitten en bleef even zitten zonder te starten, de telefoon in zijn hand.

Patrick vervolgde zijn weg naar de kleine supermarkt. Voor de ingang stond een caissière een sigaret te roken tijdens haar pauze. Hij herkende haar, want ze werkte bijna altijd aan kassa drie. Ze was snel, vriendelijk, en noemde alle klanten 'meneer' of 'mevrouw', zelfs degenen die ze al tien jaar elke dag zag.

'Goedemorgen, Sophie.'

'Goedemorgen meneer Patrick. Doet u vandaag geen boodschappen?'

'Ik wandel.'

Hij stak zijn hand uit. Ze schoot in de lach.

'Doet u soms mee aan de verkiezingen of zo?'

'Nee. Hoe gaat het echt met je?'

Haar lach doofde. Ze keek naar de sigaret tussen haar vingers.

'Ik ben uitgeput.'

Ze vertelde over haar gebroken diensten, haar twee kinderen, haar huur die was gestegen en haar zieke moeder die ze elke avond na het werk ging bezoeken. Ze sliep slecht, at staand en had het gevoel dat ze al jaren rende zonder ooit vooruit te komen. De week ervoor had een klant haar uitgescholden omdat een kortingsbon verlopen was. Ze had geglimlacht tot hij weg was, en was toen in het magazijn tussen twee pallets wasmiddel gaan huilen.

De automatische deur ging achter haar open. Een collega stak haar hoofd naar buiten.

'Sophie, je pauze is voorbij.'

'Ik kom eraan.'

Ze drukte haar sigaret uit en schudde Patrick opnieuw de hand.

'Bedankt dat u me vijf minuten heeft laten klagen. Misschien voorkomt dat dat ik vanmiddag iemand aan de kassa wurg.'

'Dat zou slecht zijn voor de statistieken van de winkel.'

Ze liep lachend weg. Haar lach ging met haar mee naar binnen.

Op het plein ging Patrick de bank binnen om wat geld op te nemen. De adviseur die hem ontving droeg een perfect rechte das en een professionele glimlach. Hij stelde hem een afspraak voor om te praten over sparen, verzekeringen en plannen op de lange termijn. Patrick schudde hem de hand voordat hij vertrok.

'En u, hoe gaat het echt met u?'

De bankmedewerker knipperde met zijn ogen. Hij keek naar de deur van zijn kantoor en liet toen zijn stem dalen.

'Eerlijk? Ik ben bang mijn baan te verliezen.'

Zijn kantoor moest fuseren met een ander. Ze beloofden hun een reorganisatie zonder ontslagen, maar er gingen lijsten rond, doelen werden onhaalbaar en meerdere collega's waren al opgeroepen. Elke dag adviseerde hij klanten zich voor te bereiden op de toekomst terwijl hij zelf niet wist of hij de volgende maand nog een bureau zou hebben.

'Het belachelijkst,' bekende hij, 'is dat ik mijn dagen doorbreng met mensen uitleggen hoe ze hun leven veilig moeten stellen. En ik zelf slaap niet meer omdat ik niet weet hoe ik mijn huis moet

betalen als ze me eruit gooien.'

Patrick luisterde tot er een lampje op zijn telefoon oplichtte. Er stond een andere klant te wachten. De adviseur ging weer rechtop zitten, deed zijn das goed en vond bijna meteen zijn bankiersglimlach terug.

'Dank u, meneer Patrick. En... houd dit voor u.'

'Natuurlijk.'

Voor het gemeentehuis repareerde een metselaar het muurtje langs de treden. Hij had een troffel in zijn hand, cement op zijn knieën en een radio naast een emmer. Patrick kende hem van kindsbeen af. Ze waren elkaar vaak op werven tegengekomen, maar hun gesprekken kwamen zelden verder dan de prijs van materialen en het weer.

'Hoi Joël.'

'Hoi. Kom je mijn werk controleren?'

'Nee. Ik kom je vragen hoe het echt met je gaat.'

Joël bleef met de troffel in de lucht zitten. Toen legde hij hem langzaam op de plank.

'Echt?'

'Echt.'

De metselaar keek naar zijn kapotte handen. Zijn schouder deed al maanden pijn. De dokter had hem

aangeraden het rustiger aan te doen, maar hij had geen personeel om hem te vervangen en niet genoeg geld om te stoppen. Zijn dochter wilde weer gaan studeren in Toulouse. Hij was trots op haar, maar hij wist niet hoe hij de huisvesting moest betalen. Soms werd hij om drie uur 's nachts wakker terwijl hij rekeningen in zijn hoofd zat uit te rekenen.

'Mensen zien een vakman,' zei hij. 'Ze denken dat we goed verdienen omdat we een factuur sturen. Ze zien niet de verzekeringen, het materiaal, de uren die we niet rekenen en de maanden waarin de telefoon niet gaat.'

Patrick knikte. Deze keer begreep hij het bijzonder goed.

Joël pakte zijn troffel weer op en smeerde een laag mortel op de muur.

'Nou. Het verandert niks, maar het lukt op om het te zeggen.'

'Dat is precies wat ze me vanochtend hebben geleerd.'

Naarmate Patrick verder liep, had hij het gevoel dat hij een ander dorp ontdekte dan hij kende. De gevels waren niet veranderd, de auto's reden zoals eerst en de mensen gingen door met hun

bezigheden. Toch zat er achter elke snelle groet en elke beleefde glimlach een verhaal dat niemand zag. Soms was een vraag die zonder ongeduld werd gesteld genoeg om een deur te openen.

Hij kwam aan het begin van de middag op het grote plein aan. De terrassen waren half vol. Vaste gasten dronken hun koffie in de zon, arbeiders maakten hun maaltijd af en een paar toeristen bekeken de plattegrond van het dorp bij de fontein.

Een oude man liep langzaam rond het plein.

Iedereen had hem weleens gezien. Hij verscheen bijna elke dag, altijd netjes gekleed, ook als hij maar een paar stappen zette. Gestreken broek, donker jasje, overhemd tot bovenaan dichtgeknoopt en zorgvuldig gepoetste schoenen. Hij liep met een wandelstok, maakte een rondje om de fontein, bleef staan voor de etalages en begon soms aan een tweede rondje.

De winkeliers groetten hem. De klanten op de terrassen herkenden hem. Sommigen kenden zijn voornaam, anderen niet. Niemand wist echt waar hij woonde of wat hij op het plein kwam zoeken. Hij leek gewoon een rondje te willen maken, zijn wandeling te willen rekken, misschien te wachten

tot iemand hem zou vragen te gaan zitten. Maar hij vertrok bijna altijd alleen.

Die dag vond Patrick hem op een bankje, zijn stok tussen zijn knieën, zijn blik gericht op de duiven bij de fontein.

'Goedemiddag meneer.'

De oude man keek op.

'Goedemiddag.'

Patrick stak zijn hand uit.

'Hoe gaat het echt met u?'

De oude man keek naar de hand, en toen naar Patricks gezicht. Een trage glimlach verscheen onder zijn witte snor.

'Zo, jongen... heb je even de tijd?'

Patrick keek naar het terras van het café ernaast.

'Zoveel als nodig is.'

Ze gingen aan een klein tafeltje zitten. Patrick bestelde twee koffie. De oude man stelde zich voor: André, zevenentachtig jaar, oud-monteur, sinds acht jaar weduwnaar. In het begin praatte hij zachtjes. Hij vertelde over zijn leerjaren in een garage waar de baas met gereedschap gooide als hij ontevreden was, over zijn eerste brommer en over de onderdelen die hij uit de werkplaats jatte om hem harder te laten

rijden.

De tweede koffie kwam. André vertelde over zijn diensttijd, over een vrachtwagen die in een sloot was gekanteld en over een hele nacht waarin ze hem eruit hadden proberen te krijgen voordat de kapitein zou ontdekken dat ze de verkeerde weg hadden genomen. Hij deed de stem van de officier na, zijn kin omhoog, zijn ogen woedend. Patrick begon te lachen.

Aangemoedigd vertelde de oude man over het bal waar hij zijn vrouw had ontmoet. Hij had indruk willen maken door op een tafel te dansen. De tafel was gebroken, hij was in een bak punch gevallen en had de rest van de avond doorgebracht met een doorweekte broek en stukjes fruit die in zijn sokken plakten. Zijn toekomstige vrouw had twintig minuten gelachen voordat ze met hem wilde dansen.

André begon zelf te lachen terwijl hij het tafereel vertelde. Eerst een klein, droog lachje, bijna verroest, als een machine die te lang niet had gedraaid. Toen probeerde hij een detail toe te voegen, verhaspelde zijn woorden en begon opnieuw te lachen. Zijn schouders begonnen te trillen. Hij legde een hand op tafel, de andere op zijn

buik.

'Wacht... wacht... Het is nog niet afgelopen!'

Maar hij kon niet meer verder.

Zijn lach werd krachtig, helder, ongelooflijk jong. Hij leunde achterover, zijn mond wijd open, zijn ogen vochtig. Hij sloeg met de vlakke hand op tafel en hapte tussen kleine teugjes naar adem voordat hij weer opnieuw begon.

Het geluid trok over het terras.

Aan het tafeltje ernaast draaiden twee vrouwen zich om en glimlachten. De cafébaas keek op vanachter zijn toog. Een groepje arbeiders hield op met praten om naar de oude man te kijken. Ze hadden hem allemaal weleens rondjes over het plein zien maken, kaarsrecht in zijn jasje, alleen met zijn stok. Niemand had hem ooit zó horen lachen.

André probeerde nog te vertellen hoe hij de dag na het bal een schijfje citroen in zijn onderbroek had teruggevonden. Patrick barstte op zijn beurt in lachen uit. De baas kwam het café uit, een doek over zijn schouder.

'Wat is er met u aan de hand, André?'

'Niks!' antwoordde de oude man tussen twee lachbuien door. 'Juist, helemaal niks!'

De baas lachte zonder het verhaal te kennen. Een serveerster zette haar blad op een tafel en wachtte op het vervolg. De twee vrouwen aan het tafeltje ernaast begonnen te lachen omdat André lachte. Een kind vroeg zijn moeder waarom die meneer zoveel lawaai maakte. Zijn moeder glimlachte al.

De lach verspreidde zich over het plein met een verbluffend gemak. Mensen keken elkaar aan, haalden hun schouders op en begonnen zelf ook te lachen. Sommigen wisten helemaal niet wat er grappig was. Ze zagen alleen die eenzame oude man, altijd zo waardig, dubbelgevouwen boven een kopje koffie, met tranen in zijn ogen en een trillende snor.

Een paar minuten lang leek het hele plein anders te ademen. De gesprekken stopten, de telefoons bleven op de tafels liggen en zelfs de voorbijgangers vertraagden. André lachte zo hard dat je hem tot bij de bakker kon horen, aan de andere kant van de fontein.

Toen gingen de verhalen door. Eén koffie werden er twee, en toen drie. De baas gaf uiteindelijk de vierde. André vertelde over zijn vrouw, over de zesenvijftig jaar met haar, over hun ruzies, hun

reizen en die keer dat ze honderd kilometer de verkeerde kant op waren gereden zonder dat een van beiden wilde toegeven dat ze verdwaald waren. Hij vertelde over zijn kinderen die ver weg waren gaan wonen, over zijn kleinkinderen die hij te weinig zag en over zijn huis dat stil was geworden.

'Is dat waarom u elke dag een rondje over het plein maakt?' vroeg Patrick.

André keek naar de fontein.

'Bij mij thuis loopt er niemand langs het raam. Hier zie ik tenminste de mensen leven.'

Hij zei het niet met bitterheid. Het was een simpele vaststelling. Patrick begreep toen dat de oude man eigenlijk niet echt wilde lopen. Hij zocht een reden om niet te snel naar huis te gaan.

Ze bleven samen tot de schaduw van de gebouwen het terras bereikte. Toen André opstond, zeiden meerdere mensen hem gedag bij zijn voornaam. De serveerster beloofde hem de volgende dag een tafel vrij te houden. De baas riep hem toe dat hij het vervolg van het verhaal over de bak punch wilde horen. De oude man trok zijn jasje recht, pakte zijn stok en schudde Patrick lang de hand.

'Dank je, jongen.'

'Voor de koffie?'

'Nee. Omdat je het hebt gevraagd.'

Hij vertrok langzaam, maar deze keer maakte hij geen rondje over het plein. Hij ging rechtstreeks naar huis, gegroet door mensen die een paar uur eerder alleen zijn silhouet van hem kenden.

De volgende ochtend kwam André niet naar het plein. De serveerster hield toch zijn tafel vrij tot het middaguur. Maar de oude man werd niet wakker.

Zijn hart was 's nachts vredig gestopt. Hij had de dag ervoor zo hard gelachen dat die enorme lach, die over het hele plein was getrokken, de laatste grote inspanning van zijn oude hart was geweest voordat het stilviel.

Toen ze hem in zijn bed vonden, was de grote glimlach nog steeds op zijn gezicht te zien.

IV

De Slapers

In het begin waren het de kinderen die ze opmerkten. De volwassenen zagen niets. Of beter gezegd, ze keken niet echt meer naar wat er om hen heen gebeurde. Ze liepen met hun ogen naar beneden op hun telefoon, beantwoordden berichten terwijl ze liepen en keken nauwelijks op als hun kinderen tegen hen praatten.

'Mama, waarom slaapt die meneer terwijl hij loopt?'

De moeder bleef met haar duim over haar scherm scrollen. Voor hen stak een man de straat over met een enorme grijze band om zijn nek, zo dik als een reiskussen. Zijn ogen waren dicht, zijn mond stond een beetje open en een straaltje kwijl glansde op zijn kin. Toch liep hij kaarsrecht. Hij stopte bij de oversteekplaats, wachtte tot het licht op groen sprong, stak over en vervolgde toen zijn weg zonder ooit zijn ogen te openen.

'Hij slaapt niet.'

'Jawel, kijk dan!'

'Hou op met die onzin. Geef me een hand en loop door.'

De moeder keek niet. Ze had net een melding gekregen.

Een paar dagen later waren ze overal. In de supermarkten duwden slapende mannen en vrouwen hun winkelwagentjes door de gangpaden. Ze pakten melk, pasta, wc-papier en vergeleken zelfs de prijzen met een precisie, bijna machinaal gebaar. In de sportschool rende een vrouw op een loopband, verzonken in een diepe slaap. Naast haar tilde een man gewichten op terwijl hij tussen elke set snurkte.

Op straat gingen tientallen Slapers naar hun werk. Sommigen reden auto. Anderen veegden de stoepen, bezorgden pakketten, repareerden wegen of tikten op toetsenborden met de regelmaat van een metronoom. Hun lichaam werkte. Hun brein rustte uit.

Het was vooruitgang.

Het grote publiek wist niet dat de technologie al lang bestond. De eerste prototypes waren in het geheim getest door het Amerikaanse leger en de FBI. Het programma had een saaie naam, samengesteld uit letters en cijfers, zodat niemand er belangstelling voor zou krijgen. Het officiële doel was het verminderen van de vermoeidheid van agenten. Het echte belang was veel groter: het maakte het mogelijk om een getraind lichaam

meteen te gebruiken zonder te wachten tot de eigenaar zelf getraind was.

Een soldaat kon in slaap vallen zonder ooit bepaalde wapens te hebben vastgehouden en wakker worden na een perfect uitgevoerde missie. Een agent kon een verdachte achtervolgen, een slot openmaken, een gepantserd voertuig besturen of technische handelingen uitvoeren die hij nooit had geleerd. De trainingsprogramma's waren opgenomen bij instructeurs en toen gekopieerd naar de banden. Het brein van de drager kon niets. Zijn lichaam gehoorzaamde.

De resultaten waren buitengewoon. De rapporten vermeldde slechts een paar incidenten: agenten die na afloop van een oefening bleven slaan, een soldaat die zes uur de verkeerde kant op was gaan lopen, en meerdere lichamen die weigerden wakker te worden toen de centrale server uitviel. Dat alles werd als staatsgeheim geclassificeerd.

Een paar jaar later werd de technologie aan het publiek verkocht in een zachtere, elegantere en vooral winstgevendere vorm. Er werd niet meer gesproken over motorische besturing op afstand. Er werd gesproken over productieve slaap.

De eerste verbinding was het meest onaangename deel. De band trok zich langzaam om de nek samen tot hij precies uitgelijnd was met de wervelkolom. Er werd een ijskoude geleidende gel onder de huid gespoten. Gebruikers omschreven het gevoel als een bevroren worm die langzaam langs hun rug omlaag kroop, wervel na wervel.

Daarna kwamen de micronaalden.

Ze drongen allemaal tegelijk binnen.

De pijn leek op vijfhonderd prikken die in één keer in de nek en langs het ruggenmerg werden gestoken. Het lichaam verstijfde. De vingers sloten zich tegen wil en dank. Sommigen gilden. Anderen gaven over. De reclame noemde dit de koppelingsfase.

Een paar seconden later fluisterde een vrouwenstem, warm en geruststellend, rechtstreeks in het hoofd:

'Zenuwverbinding tot stand gebracht. Uw lichaam is nu beschikbaar. U kunt gaan slapen.'

Daarna werd alles eenvoudig. Je hoefde alleen een taak, een duur en een niveau van zelfstandigheid te kiezen. De kunstmatige intelligentie nam tijdelijk de controle over het lichaam over: het liet de benen

lopen, de armen bewegen, het evenwicht bewaren, praten wanneer dat nodig was en de reflexen regelen. Ondertussen sliep de gebruiker diep.

Acht uur slaap en acht uur werk, tegelijkertijd.

De bedrijven waren de eersten die het nut van de zaak begrepen. Waarom een derde van je leven verspillen aan slapen als die tijd iets kon opleveren? De zakelijke abonnementen verschenen. Sommige bedrijven gaven hun werknemers de banden en trokken daarna de prijs van het salaris af. Verzekeraars gaven korting aan uitgeruste klanten. Artsen legden heel serieus uit dat het brein prima herstelde terwijl het lichaam bleef doorwerken.

De sportscholen kwamen met nieuwe formules:

'Slaap. Wij trainen uw lichaam.'

Mensen werden 's ochtends wakker met spierpijn zonder te weten wat ze 's nachts hadden gedaan. Sommigen vielen twintig kilo af zonder zich ook maar één inspanning te herinneren. Anderen leerden dansen, zwemmen of een marathon lopen zonder ooit bewust een les te hebben bijgewoond.

Je kon ook je lichaam verhuren. Een bedrijf betaalde beter als het 's nachts kon gebruiken. De armsten sliepen acht uur in de fabriek nadat ze

overdag acht uur ergens anders hadden gewerkt. Ze zeiden dat ze twee banen combineerden. In werkelijkheid stopte hun lichaam nooit meer.

Toen kwamen de beveiligingsdiensten. Rijke mannen huurden zware Slapers om hen op straat te vergezellen. Ze liepen om hen heen, hun ogen dicht, klaar om toe te slaan bij de minste beweging die door hun sensoren werd opgevangen. Hele gebouwen werden bewaakt door slapende lichamen. Ze lieten zich niet afleiden, vroegen niet om pauze en waren niet bang om te sterven.

De stellen begonnen de banden ook onderling te gebruiken. Waarom wachten tot beide partners op hetzelfde moment beschikbaar waren, legden de fabrikanten uit, als het lichaam tijdens de slaap gewoon kon blijven functioneren? Een simpele toestemming die in de app was opgeslagen, volstond.

De recensies die de gebruikers achterlieten, werden al snel heel direct.

'De buurvrouw bevredigt me zoveel beter sinds de laatste update.'

'De bakker is zo goed geworden dat ik nu tegen het plafond aan vlieg.'

Mensen lachten. Tv-programma's nodigden uitgeruste stellen uit. Presentatoren testten nieuwe programma's in de studio. In de algemene voorwaarden was in piepkleine lettertjes een regel toegevoegd:

'Voorafgaande toestemming verplicht voor elk intiem gebruik.'

Aan alles was gedacht. Alles was legaal. Tenminste op papier.

Want alles wat verbonden was, kon gehackt worden.

De eerste kapingen waren bijna grappig. Een boekhouder werd wakker midden in een veld met dertig kilometer in zijn benen. Een vrouw bracht haar nacht door met het uitdelen van folders voor een restaurant dat ze niet kende. Een burgemeester ontdekte 's ochtends dat zijn lichaam zes uur lang de toiletten van een station had schoongemaakt.

Toen begrepen de hackers de echte waarde van een menselijk lichaam. Slapers werden gebruikt om gratis te werken in clandestiene ateliers, drugs te vervoeren, als bewaker te dienen of aan inbraken mee te doen. Sommigen werden gewond wakker, onder het bloed, zonder te weten of het van henzelf

was. Anderen werden helemaal niet meer wakker.

De beveiligingen konden omzeild worden. De geschiedenis kon gewist worden. Toestemmingen konden achteraf vervalst worden. Soms was een te simpel wachtwoord genoeg, of een update die een paar dagen was uitgesteld.

Een vrouw werd op een ochtend wakker met flink pijn aan haar billen. Toen ze haar voeten op de grond zette, trok ze een grimas. Ze kon moeilijk lopen en zette haar benen een beetje uit elkaar. In de badkamer schrok ze van wat ze zag: ze was abnormaal opgerekt, alsof haar lichaam tijdens haar slaap was gebruikt.

Ze opende meteen de app van de band. Haar handen trilden zo dat ze haar code twee keer opnieuw moest invoeren. Ze zette de modus MAXIMALE BESCHERMING aan, blokkeerde alle commando's op afstand en startte een volledige controle van de eerdere handelingen.

Drie uur geschiedenis was gewist.

Het scherm bleef een paar seconden zwart. Toen verscheen er een waarschuwing:

'Niet-geautoriseerde lichamelijke activiteit gedetecteerd. Toestemming niet gevonden.'

Ze belde de politie. Er werd haar verteld dat er een digitaal onderzoek zou worden geopend, maar dat het zonder geschiedenis moeilijk zou zijn de gebruiker op afstand te identificeren. De fabrikant bood haar een maand gratis Premium-abonnement aan en een kortingsbon op het nieuwe model, dat als veiliger bekendstond.

Ze gooide de band het raam uit.

Hij werd nog geen uur later opgeraapt door een man die hem op internet doorverkocht.

Ondanks de schandalen ging de verkoop door. Elk nieuw lek werd gevolgd door een update. Elk slachtoffer kreeg excuses. Elk proces eindigde met een wijziging van de algemene voorwaarden die niemand las.

De kinderen bleven kijken. Ze zagen de Slapers door de straten lopen, boodschappen doen, werken, sporten, vreemden beschermen, kussen en soms nog veel meer. Ze merkten de blauwe plekken op hun armen, de gescheurde kleren, de gebarsten lippen en de lichamen die steeds vermoeider leken ondanks de aangekondigde uren slaap.

'Papa, waarom slaapt die meneer terwijl hij dozen draagt?'

De vader keek nauwelijks op van zijn telefoon.

'Omdat hij tijd wint.'

'Om wat te doen?'

De vader antwoordde niet. Hij had net een bericht gekregen dat zijn eigen band die middag bezorgd zou worden.

Diezelfde avond stond er een witte, sobere doos voor de deur op hem te wachten. Hij las snel de handleiding, deed het apparaat om zijn nek en ging op bed liggen. Zijn zoon bleef nieuwsgierig in de deuropening staan.

De band trok zich samen.

De vader trok een grimas toen de ijskoude gel langs zijn wervelkolom omlaag zakte. Toen drongen de micronaalden in één keer binnen. Zijn lichaam kromde zich hevig. Hij smoorde een kreet en greep de lakens vast.

De vrouwenstem fluisterde in zijn hoofd:

'Zenuwverbinding tot stand gebracht. Uw lichaam is nu beschikbaar. U kunt gaan slapen.'

Zijn ogen sloten zich.

Een paar seconden later kwam zijn lichaam vanzelf overeind. Het trok zijn schoenen aan, pakte zijn sleutels en verliet het huis zonder naar zijn zoon

te kijken.

In het bed lag niemand meer.

Op straat werden de Slapers elke dag talrijker. De kinderen keken hen zwijgend na, terwijl de volwassenen naar hun schermen bleven staren.

De kinderen hadden hun uiteindelijk een naam gegeven.

De zombies.

De volwassenen vonden dat belachelijk. Het waren geen zombies.

Het was de toekomst.

V

Ik weet het al

Nieuwe klanten kijken vaak een beetje vreemd naar me. Ik merk het, ook al begrijp ik niet altijd meteen wat ze denken. Er is een precies moment waarop hun uitdrukking verandert: het moment waarop ze zich beginnen af te vragen of ik hun uitleg wel echt heb gehoord, of ze de juiste vakman hebben gebeld.

Deze ochtend ontvangt een vrouw me voor haar garage. Ik ben hier nog nooit geweest. Ze houdt de afstandsbediening van haar hek in één hand en begint al te praten voordat ik mijn gereedschapskist heb neergezet.

'Het hek werkt, maar het gaat niet meer vanzelf dicht. Vroeger drukte ik om het te openen, reed ik met de auto naar binnen en ging het vanzelf weer dicht. Nu blijft het openstaan.'

'Oké. Laat maar zien.'

Ze drukt op de afstandsbediening. De motor start goed. Het hek schuift open zonder abnormaal geluid, remt af aan het eind en stopt precies waar het moet.

Terwijl zij verdergaat met haar uitleg, kijk ik naar de motor, de rail, de aanslagen, het knipperlicht en de twee sensoren aan weerskanten van de doorgang.

Ik kijk ook naar de kabels langs de muur en naar de zichtbare aansluitingen rond de aandrijving.

Ik kijk bijna niet naar haar.

Ik weet dat dat sommige mensen stoort. Als ze praten, willen ze dat je hen in de ogen kijkt om te bewijzen dat je luistert. Maar als iemand mij een storing uitlegt, kijk ik liever naar de storing.

'Het begon een paar weken geleden,' vervolgt ze. 'In het begin ging het af en toe nog wel dicht. Nu helemaal niet meer. Ik heb al iemand laten komen. Die zei dat de motor misschien begon te verslijten.'

De motor verslijt niet. Hij heeft net het hek geopend zonder aarzelen, zonder abnormaal afremmen en zonder verontrustend mechanisch geluid.

Ik kijk naar de eerste sensor. Er komt een kabel uit die de muur in gaat.

Ik kijk naar de tweede, aan de andere kant van de doorgang. Geen enkele kabel.

Er verschijnt een klein glimlachje op mijn gezicht.

Ik weet het al.

Maar de klant gaat door.

'Hij had het ook over een volledige herprogrammering. Blijkbaar kan de elektronische kaart met de tijd zijn instellingen verliezen. Denkt u dat dat kan?'

Ik laat mijn blik ergens anders heen gaan. Helemaal achterin de garage, tegen de muur tegenover het hek, hangt de hoofdverdeelkast van het huis. Niet het stuurkastje van de aandrijving: de echte meterkast, met zijn rijen groepen en zijn deksel dat een beetje scheef zit.

De zichtbare bedrading eromheen is niet rampzalig, maar het is niet erg netjes. Een paar draden steken te ver uit de mantels. Een stopcontact ernaast zit scheef bevestigd. Niets daarvan verklaart het probleem met het hek.

Maar ik zie het.

Ik zie altijd de rest.

Een open deur geeft toegang tot de stookruimte. Ik zie een ketel op stookolie en zijn circulatiepomp. Die draait waarschijnlijk niet meer sinds het einde van de winter. Over een paar maanden, bij het opnieuw opstarten, loopt de rotor het risico vastgelopen te zijn. Misschien moet ik de middelste schroef eruit halen, de as met een schroevendraaier

loswerken en hopen dat de afdichting niet begint te lekken.

Ik ben nog niet zover.

Het is zomer.

Het hek gaat niet dicht.

De klant praat nog steeds.

'Maar de motor werkt toch nog, want als ik op de knop druk gaat hij gewoon open. Het is vooral het automatisch sluiten dat niet meer werkt.'

Op een plank, boven een jerrycan olie en oude verfblikken, zie ik een rookmelder. Hij ligt plat, bedekt met stof, met het klepje open.

Er zit geen batterij in.

Weer een rookmelder die perfect werkt, op voorwaarde dat de brand accepteert te wachten tot hij weer aan het plafond hangt.

Bravo.

Ik kijk om me heen. Geen enkele brandblusser. Niet in de garage, en ook niet bij de deur naar het huis. Terwijl er toch een ketel is, een meterkast, verf, olie, een grasmaaier en waarschijnlijk een paar liter benzine ergens opgeborgen.

Mensen kopen slimme camera's om een inbreker hun huis te zien binnenkomen via hun telefoon,

maar bijna niemand heeft een brandblusser om te voorkomen dat het hele huis verdwijnt voordat de brandweer er is.

Mijn blik gaat omhoog naar het plafond. De ventilatieroosters zitten onder een dikke grijze laag. Ze zuigen waarschijnlijk meer stof aan dan ze vocht afvoeren.

Bij het tappunt van de garage zijn de kranen wit uitgeslagen rond de koppelingen. Er zijn kleine kalksporen ontstaan op de gootsteen en rond de perlator.

Het water moet hier hard zijn.

Buiten staat de auto van de klant bij het hek geparkeerd. De rechtervoorband lijkt een beetje plat op de grond te staan. Misschien alleen de hoek, misschien te weinig druk. Ik zal alle vier moeten controleren.

In de stookruimte zie ik geen enkele directe luchttoevoer naar buiten. In deze opstelling moet er een opening in de muur worden gemaakt om de ketel de nodige verbrandingslucht te geven. Hij verbrandt niet alleen stookolie: hij verbruikt ook lucht, veel lucht.

Ik zie ook de peilstand van de tank. Ongeveer vierhonderd liter.

Als ze wil besparen, zou ze de prijs van de stookolie in de gaten moeten houden en de tank nu laten vullen, vóór de winter, in plaats van te wachten op de kou met bijna niets meer en tegelijk met iedereen te bestellen.

Ik denk aan dat alles terwijl zij me vertelt wat de vorige vakman haar heeft uitgelegd.

Uiteindelijk stopt ze.

'Luistert u wel?'

Ik draai mijn hoofd naar haar toe.

'Ja.'

'U kijkt overal, behalve naar het hek.'

'Ik kijk ook naar het hek.'

Ze lijkt weinig overtuigd.

Ik zet mijn kist op de grond en maak hem open.

Ik pak een kleine schroevendraaier en twee nieuwe AA-batterijen uit een doosje.

De klant staart naar de batterijen.

'Waarom heeft u die gepakt?'

'Voor de sensor.'

Ze fronst haar wenkbrauwen.

'Maar het hek zit toch op het net?'

'De motor wel.'

Ik hurk voor de tweede sensor neer, die zonder kabel, en haal het plastic klepje eraf. Binnenin zitten twee lege batterijen. Een ervan begint zelfs een beetje te oxideren rond de minpool.

Ik haal ze eruit en leg ze in mijn hand.

'Deze fotocel werkt op batterijen. Als die te zwak zijn, communiceert hij niet meer goed met de kaart. Het hek kan nog wel open met de afstandsbediening, maar het automatisch sluiten wordt uit veiligheid uitgeschakeld.'

Ze blijft stil.

Ik maak snel de contacten schoon, plaats de twee nieuwe batterijen en doe het klepje weer dicht.

'Probeer nu maar.'

Ze drukt op de afstandsbediening. Het hek gaat dicht, dan doet ze het weer open. We wachten een paar seconden. Het knipperlicht gaat aan. De motor start weer en het hek gaat vanzelf dicht, precies zoals vroeger.

Stilte.

Ze kijkt naar het gesloten hek, en toen naar de twee oude batterijen in mijn hand. Dan kijkt ze naar mij.

'Was dat het?'

'Ja.'

'Alleen twee batterijen?'

'Ja.'

'En het hele hek moest opnieuw geprogrammeerd worden?'

'Nee.'

'En de motor is niet versleten?'

'Voorlopig niet.'

Ze blijft een paar seconden roerloos staan, alsof ze naar een verborgen complicatie zoekt. Mensen wantrouwen soms een eenvoudige reparatie meer dan een offerte van een paar duizend euro.

Een storing moet hun belangrijk genoeg lijken om hun zorgen te rechtvaardigen. Twee batterijen passen niet bij het verhaal dat ze zichzelf een paar weken lang hebben verteld.

Ik berg mijn schroevendraaier op.

'Ik dacht dat u niet luisterde,' zegt ze.

'Ik luisterde wel.'

'Maar u keek naar de meterkast, de stookruimte, mijn planken... zelfs mijn auto.'

Ik kijk net boven haar schouder. Mijn ogen dwalen een beetje de lucht in terwijl ik al mijn

waarnemingen op een rij probeer te zetten. Ik begin op mijn vingers te tellen.

'De circulatiepomp van uw verwarming loopt het risico vast te zitten bij het opnieuw opstarten.'

Ik steek een eerste vinger op en wijs dan vaag met mijn hand naar de stookruimte.

'Uw rookmelder heeft al lang geen batterij meer.'

Tweede vinger. Mijn hand gaat weer naar de plank, alsof ik het voorwerp nog in mijn hoofd aanwijs.

'U heeft geen enkele brandblusser in de garage of bij de ketel.'

Derde vinger.

'De ventilatieroosters zijn heel vies. Die zouden gedemonteerd en schoongemaakt moeten worden.'

Vierde vinger. Ik maak een klein cirkeltje in de lucht om de roosters aan het plafond aan te geven.

'Uw kranen slaan wit uit. Uw water is waarschijnlijk vrij hard. U zou minstens de hardheid moeten laten controleren voordat de kalk de boiler en de apparaten aantast.'

Ik kom vingers tekort op de eerste hand en ga verder met de andere.

'De rechtersvoorband van uw auto lijkt te zacht. U zou alle vier de spanningen moeten controleren.'

Ze draait zich instinctief om naar haar auto.

'In de stookruimte moet er een luchttoevoer naar buiten worden gemaakt om de ketel verbrandingslucht te geven.'

Ik teken met mijn wijsvinger een denkbeeldig gat in de muur en beeld dan de lucht uit die de ruimte binnenkomt.

'En er zit nog maar ongeveer vierhonderd liter in uw tank. Als u wilt besparen, houd dan de prijs in de gaten en laat hem nu vullen. Niet op de dag dat iedereen tegelijk bestelt omdat het min vijf is.'

Ik laat eindelijk mijn handen zakken.

De klant kijkt me aan zonder iets te zeggen.

'Heeft u dat allemaal gezien terwijl ik u over het hek vertelde?'

'Ja.'

'En u kunt tegelijk naar me luisteren?'

Ik denk een paar seconden na.

'Grotendeels.'

Ze glimlacht.

Ik weet dat ik anders ben. Ik kijk mensen zelden in de ogen als ze tegen me praten. Ik kan afwezig,

ongeduldig of koud lijken. Soms maakt iemand een grapje en antwoord ik serieus. Diegene lacht, en dan begrijp ik te laat dat het niet echt een vraag was.

Terwijl iemand een probleem beschrijft, volgt mijn geest niet altijd zijn zinnen tot het eind. Die is al meerdere kanten op gegaan. Ik kijk naar de kabel die de motor voedt, dan naar de bevestiging van het stopcontact, dan naar de leiding die door de muur gaat. Ik denk aan de circulatiepomp die in oktober vast kan lopen, aan de melder zonder batterij, aan de te zachte band en aan de brand die in de garage kan beginnen zonder dat iemand snel kan ingrijpen.

Ik zoek de gebreken niet op om mensen te bekritisieren.

Ik zie ze gewoon.

Een installatie zegt me soms meer dan een mens. Een motor aarzelt, een lager gromt, een schakelaar klikt niet goed, een pomp wordt warm of een kabel verandert een beetje van kleur. Dat betekent allemaal iets. Je hoeft alleen maar te kijken, te luisteren en de gegevens met elkaar te verbinden.

En soms, nog voordat de klant zijn zin heeft afgemaakt, weet ik het al. Maar ik weet ook dat het onbeleefd is om mensen in de rede te vallen. Dus

laat ik ze uitpraten, ook als ze lang naar hun woorden zoeken om me een storing uit te leggen die ik allang heb begrepen.

De klant loopt met me mee naar de ingang van de garage. Ze kijkt nog een laatste keer naar haar hek, dat net vanzelf is dichtgegaan.

'U bent toch wel een rare vakman.'

Ik weet niet of het een compliment is.

Ik denk een seconde na en antwoord dan:

'Dank u.'

Ze barst in lachen uit.

Ik weet niet echt waarom.

Maar haar hek werkt.

VI

De Andere Wereld

Hij hield van intieme genoegens. Zijn vriendin ook. Ze waren jong, verliefd, vurig, en hadden bijna geen taboes tussen hen. Ze praatten over hun verlangens met hetzelfde gemak als over een film of een reis. Hij was gek op voeten; na sommige lange dagen speelde ze er graag mee om hem te laten glimlachen. Zij hield er op haar beurt van om vastgebonden te worden, de controle te verliezen terwijl ze wist dat ze hem kon vertrouwen. Ze hadden fantasieën, ideeën, spullen opgeborgen in een grote kist en het gevoel dat er altijd wel iets nieuws te ontdekken zou zijn.

Met de tijd zochten ze naar intensere sensaties, maar vooral naar langere. Ze verzonnen spelletjes, veranderden de ritmes, verlegden hun grenzen een beetje en lachten dan samen om hun soms onhandige experimenten.

Tot de avond waarop hem, op het hoogtepunt van het genot, iets onmogelijks overkwam.

Een seconde lang, misschien twee, verdween de kamer.

Hij bevond zich in een enorme, grijze en stille ruimte. Hij zweefde zonder grond onder zijn voeten te voelen. De lucht was koud, vochtig, geladen met

een scherpe, minerale geur, bijna tastbaar, alsof die een vorm had. Zwavel, dacht hij. Toen kwam hij bruusk terug in zijn lichaam, naast haar liggend, zijn ogen wijd open en zijn hart op volle snelheid.

'Gaat het?'

'Ja... Ik denk het.'

Hij bleef lang naar het plafond kijken. Hij had het over een tekort aan zuurstof, over een hallucinatie, over een brein dat overspoeld werd door sensaties. Ze luisterde geamuseerd.

'De volgende keer zou je een zuurstofmasker moeten dragen.'

Ze barstte in lachen uit. Hij ook. Toch begon het een paar dagen later opnieuw. Dezelfde kou. Dezelfde geur. Dezelfde grijze, lage hemel. Deze keer bleef hij lang genoeg om een reusachtige vorm zich in de verte te zien verplaatsen. Ze was doorschijnend, bijna versmolten met het landschap, en bewoog met een extreme traagheid. Een van haar stappen leek honderd meter te overbruggen.

Toen hij terugkwam, trilde hij. Zijn pupillen waren verwijd, zijn adem kort, zijn borst bonkte zo hard dat ze zijn hart zijn huid zag optillen. Ze lachte niet meer.

Ze wilden het begrijpen. Ze kochten krachtiger speelgoed en pasten het toen aan. Toen de winkels niets nauwkeurigs meer boden, begon hij zijn eigen machines te bouwen in de garage. Motoren, drijfstangen, regelaars, riemen en gemaakte onderdelen overspoelden de werkbank. Ze kochten zelfs medische apparatuur: hartslagsensor, ademhalingsmeting, saturatiemeter, elektroden en sondes die het zweet konden registreren.

Zij maakte aantekeningen. Duur, intensiteit, hartslag, tijd elders doorgebracht. Sommige experimenten lieten hen uitgeput op de grond achter, nog rillend. Naast hen bleef soms een apparaat trillen terwijl het langzaam om zijn as draaide. Een ander zette zijn pompbeweging in het niets voort, met kleine regelmatige zuiggeluidjes, tot ze eindelijk de kracht vond om de stroom af te sluiten.

Maar het werkte. Bij elke overgang bleef hij een beetje langer.

In de andere wereld leerde hij te observeren. De enorme wezens waren misschien niet traag; ze waren gewoon zo groot dat hun bewegingen minuten leken te duren. Het geluid van hun stappen kwam als een diepe trilling, een vertraagd gerommel

dat de hele ruimte doorkruiste. Om hem heen zweefden ook kleine doorschijnende vormen. Sommige hadden bijna een menselijke silhouet, andere waren niet meer dan variaties in de grijze lucht.

Op een dag stak hij zijn hand naar een van hen uit. Nog voordat hij haar aanraakte, duwde een onzichtbare adem hem meters achteruit. Het was niet gewelddadig. Het leek eerder op een enorme hand die hem vroeg afstand te houden.

Toen begreep hij dat hij niet alleen was. Hij voelde aanwezigheden om zich heen: honderden, misschien duizenden. Hij kon gezichten noch lichamen onderscheiden, maar hij nam hun nabijheid waar met een absolute zekerheid. Ze zweefden dicht bij hem, doorschijnend, stil, als een menigte die je in het donker zou voelen.

Toen stopte een van de grote wezens.

Heel langzaam draaide het iets wat op een hoofd leek in zijn richting.

Hij kwam meteen terug, heel bleek, badend in het zweet.

'Wat heb je gezien?' vroeg ze.

'Ze heeft me aangekeken.'

Hij wilde terug. Maar de machines waren niet meer genoeg. Zijn lichaam kwam altijd te snel terug, op de rand van een flauwte. Hij bestudeerde het buiten bewustzijn raken, de ademstilstand, de bruuske versnellingen en de verhalen van bijna-doodervaringen. Toen dacht hij aan een val. De pure angst. De adrenaline. Het brein dat er een paar seconden van overtuigd is dat alles voorbij is.

Ze kozen een wolkenkrabber.

Op het dak trok de wind aan hun kleren. Hij liep naar de rand. Beneden leken de auto's op speelgoed. Zijn handen waren klam. Hij veegde ze af aan zijn broek, ademde in, zette een voet naar voren en deinsde toen meteen terug.

'Ik kan het niet.'

Ze huilde in stilte.

Hij probeerde het nog eens. Zijn benen trilden zo dat hij moest hurken. Ze hielp hem overeind en kneep lang in zijn hand. Hij keek een laatste keer naar de diepte.

'We moeten een andere manier vinden.'

Ze legde haar beide handen op zijn rug.

'Sorry...'

Toen duwde ze hem.

Hij viel schreeuwend. De ramen schoten voorbij. De wind rukte de lucht uit zijn longen, zijn hart bonkte tegen zijn borst en elk deel van hem smeekte om terug te keren.

Toen, plotseling, de stilte.

De kou. De geur van zwavel. De grijze hemel.

Hij zweefde.

In onze wereld rende zijn vriendin de trap af terwijl ze zijn naam schreeuwde. De hulpdiensten inspecteerden de stoep, de terrassen, de hoeken van het gebouw. Er was geen lichaam, geen spoor van bloed. Niets. De man was verdwenen.

In de andere wereld kwam hij niet terug. Voor het eerst kon hij blijven.

De kleine doorschijnende vormen kwamen dichterbij. Hij voelde bijna handen de zijne grijpen, andere zich zachtjes tegen zijn rug leggen en hem toen naar het grote wezen trekken. Hij had bang moeten zijn. Toch was alle angst verdwenen.

Het wezen bleef voor hem staan en keek naar hem.

Toen ging er een enorme warmte door hem heen, ondanks de ijskoude lucht. Het was geen stem, geen gedachte, maar een liefde zo groot dat ze de hele

ruimte leek te vullen. Er was geen pijn meer. Geen gewicht meer. Golven van geluk trokken door hem heen, traag en diep. Hij voelde zich vrij. Hij had de zekerheid dat hij zijn lichaam had verlaten.

Hij kwam nooit te weten of hij een andere wereld had bereikt, de dood, of een plek zonder naam.

Hij wist alleen dat hij niet alleen was.

VII

De digitale revolutie

De gezette man trok aan de kraag van zijn overhemd, alsof hij naar een beetje lucht zocht. Zijn pak leek te klein voor hem, gespannen bij de schouders, en zijn voorhoofd glom al van het zweet. Voor hem, midden op de tafel, stond een simpel zwart kastje met een scherm. Geen toetsenbord. Geen muis. Alleen een camera, een rood lampje en een nieuwe vraag.

Beoordeel uw werk van het afgelopen kwartaal.

Hij blies luidruchtig.

'Bevredigend werk.'

Het scherm knipperde.

Antwoord onvoldoende nauwkeurig. Welke doelen zijn behaald? Lever verifieerbare gegevens.

'Klotecomputer...'

Aan de andere kant van de tafel keek een kleine man in een rolstoel hem zwijgend aan. Hij was uit miljoenen burgers geloot om de hoorzitting bij te wonen. Een schoonmaakster, een monteur en een verpleegkundige volgden de zitting ook vanuit een andere kamer. Geen van hen had een politieke partij. Geen van hen had om deze macht gevraagd. Drie maanden lang hadden ze alleen geleerd de overheidsrekeningen te lezen en de juiste vragen te

stellen.

Er verscheen een nieuwe regel.

Overleg de volledige lijst van uw zakelijke en persoonlijke uitgaven boven de vijfhonderd euro.

De president sloeg met de vlakke hand op tafel.

'Dit is MIJN geld!' riep hij uit.

'Nee,' antwoordde de man in de rolstoel kalm. 'Uw salaris is uw geld. De vliegtuigen, de maaltijden, de chauffeurs en de recepties worden door het volk betaald.'

De president klemde zijn kaken op elkaar.

'U denkt dat u gewonnen heeft?'

'Wij hebben gewonnen.'

Buiten, op het grote plein, volgden duizenden mensen de hoorzitting op openbare schermen. Niemand zou dit missen. De cafés waren vol, de ramen stonden open en families waren bijeen als voor een finale. Sommigen hadden zelfs gewed op het exacte tijdstip waarop de computer het einde van zijn functie zou aankondigen.

Sinds de digitale revolutie werd elke minister, elk kamerlid, elke generaal, elke hoge ambtenaar en zelfs de president elke drie maanden gecontroleerd door burgers die werden geloot. Beloftes waren niet

meer zinnen die na de verkiezingen werden vergeten. Ze werden gedateerde, becijferde en verifieerbare doelen. Alle uitgaven verschenen in realtime. Het kleinste cadeau, de kleinste privéreis en de kleinste baan die aan een vriend werd gegeven, zette een alarm in gang.

De privileges waren verdwenen. Geen chauffeur meer om uit eten te gaan. Geen luxemaaltijden meer betaald door een ministerie. Geen door de staat onderhouden vakantiehuis meer. De overheidsverantwoordelijken betaalden hun eten, hun huisvesting en hun privéreizen met hun eigen salaris. Als ze hun functie verloren, hadden ze recht op zes maanden werkloosheid, net als iedereen. Daarna moesten ze zichzelf redden, werken, hun geld verdienen en op hun beurt belasting betalen.

Het scherm toonde een uitgave.

Privédiner: 4.860 euro. Twaalf gasten.
Opgegeven reden: strategisch overleg.

'Het was een belangrijke vergadering,' protesteerde de president.

'Om elf uur 's avonds, in een restaurant aan zee, met uw neef, uw kapper en drie influencers?' vroeg de burger.

Het kastje antwoordde vóór hem.

Rechtvaardiging afgewezen. Persoonlijke uitgave. Onmiddellijke terugbetaling vereist.

Een enorme lachbui steeg op van het plein. De president hoorde het door de dikke muren van het gebouw.

Er had dus een digitale revolutie voor nodig geweest om degenen te controleren die beweerden het land te besturen. Tientallen jaren lang had iedereen geweten dat ze zichzelf privileges gunden, hun vrienden bevoordeelden en lastige dossiers lieten verdwijnen. Er waren bewijzen. Kranten deden onderzoek. Rechters openden soms een procedure. Dan gingen de jaren voorbij, de verantwoordelijken wisselden van functie en bijna niemand werd gestraft.

Nu was dat voorbij.

De staat, de ministers en iedereen die voor de instellingen werkte, werkte echt voor het volk, onder zijn strikte toezicht. De automatische controles sliepen nooit. De rechtbanken behandelden de dossiers bijna duizend keer sneller, want de financiële bewijzen waren al geordend, gedateerd en gecontroleerd. De rechters bleven mensen, maar ze

konden een dossier niet meer in een kast laten verdwijnen. De sancties waren snel en voorbeeldig: terugbetaling, beroepsverbod, taakstraf of gevangenis als de feiten dat vereisten.

Het land was met een ongelooflijke snelheid veranderd. De nutteloze reclamecampagnes waren gestopt. Het geld ging terug naar de ziekenhuizen, die modern, schoon en goed uitgerust waren geworden. De verpleegkundigen, de verzorgenden en de artsen werden eindelijk fatsoenlijk betaald. Mensen met een beperking kregen hun voorzieningen binnen dertig dagen, in plaats van soms twee jaar te wachten. Het toezicht op de rekeningen voorkwam verduistering nog voordat die werd gepleegd.

Mensen aten beter. De scholen hadden materiaal. De kleine steden kregen weer overheidsdiensten. En de staatskas liep over.

Ja hoor. Nu degenen die het overheidsgeld uitgaven in de gaten werden gehouden, bleef er enorm veel over.

De man in de rolstoel legde een dossier voor zich neer.

'Uw regering moest de wachttijden voor voorzieningen voor mensen met een handicap verkorten. Resultaat: u heeft acht miljoen uitgegeven aan een campagne die aankondigde dat het probleem was opgelost. Maar de gemiddelde wachttijd is nog altijd elf maanden.'

'We zijn op onvoorziene problemen gestuit.'

'Ik heb twee jaar gewacht om mijn badkamer te laten aanpassen,' antwoordde de man. 'Uw ministeriewebsite beloofde dertig dagen.'

Het scherm werd rood.

Doel niet behaald. Misleidende voorstelling van resultaten. Ongerechtvaardigde uitgaven.

De president ging rechtop zitten.

'U heeft geen idee hoe moeilijk het is om een land te besturen!'

'Misschien,' antwoordde de burger. 'Maar wij kunnen rekenen.'

Er verscheen een laatste analyse. De gezette man staarde naar het scherm zonder te ademen. Buiten viel de menigte stil. Zelfs degenen die hadden gewed, hielden op met praten.

Evaluatie afgerond.

Doelen niet behaald.

Herhaalde schendingen van de transparantieplicht.

ONMIDDELLIJK ONTHEVEN UIT FUNCTIE.

Het plein ontplofte. Mensen klaptten, schreeuwden en staken hun armen omhoog. In een café sprong een oude meneer op van zijn stoel: hij had net de weddenschap gewonnen, op zevenendertig seconden na.

Zes maanden later kreeg de oud-president zijn laatste werkloosheidsuitkering. Een adviseur bood hem een baan aan bij een transportbedrijf.

'Voor een baas werken? Nog liever dood.'

Hij besloot dus een bakkerij te openen, net als zijn grootvader. Hij koos een pand in het centrum van een kleine stad, liet een gouden uithangbord plaatsen en bestelde een marmeren toonbank. Hij noemde zijn zaak Het Presidentiële Brood.

De eerste ochtend kwamen een paar inwoners uit nieuwsgierigheid binnen. Ze bekeken de croissants, de chocoladebroodjes en de perfect uitgelijnde stokbroden. Toen ontdekten ze de prijzen.

'Twaalf euro voor een stokbrood?' vroeg een vrouw.

'Het is een uitzonderlijk stokbrood,' antwoordde hij waardig.

De vrouw barstte in lachen uit. De andere klanten ook. Vanaf toen vertraagden voorbijgangers voor de etalage, alleen maar om het tarief te lezen en te grinniken.

'Twaalf euro!'

'Bij hem wordt zelfs het brood door het volk betaald!'

De dagen gingen voorbij. De stokbroden werden hard in de manden en de croissants bleven onder de vitrine liggen. Toch weigerde hij de prijzen te verlagen. Volgens hem begrepen de inwoners niets van economie.

Op een avond, alleen achter zijn toonbank, keek hij op het scherm van zijn kassa. Dat toonde zijn verkopen, zijn huur, zijn aankopen van meel en het bedrag aan te betalen belastingen.

Hij bleef een paar seconden roerloos zitten en sloeg toen zijn ogen ten hemel.

'Alweer belastingen! Pffff...'

Buiten barstten twee voorbijgangers die hem hadden gehoord in lachen uit.

VIII

Aanwezigheden uit het verleden

Het restaurant was bijna leeg. Zachte muziek speelde boven de tafels. Een paar gasten praatten zachtjes in een hoek. Achter de grote glaspui gleed de regen langzaam over het glas en maakte de lichten van de straat wazig.

De vrouw zat alleen, voor een bord dat ze nauwelijks had aangeraakt.

Ze keek naar de tafel achterin de zaal. Leeg. Zoals altijd.

Toen knipperde ze twee keer met haar oog. Er verscheen discreet een klein symbool in de hoek van haar blikveld.

Aanwezigheden uit het verleden inschakelen?

Ze aarzelde even, haar hand geklemd om haar vork. Toen bevestigde ze.

Het restaurant veranderde. Niet helemaal. De muren bleven hetzelfde, de huidige gasten waren er nog steeds, de ober bleef tussen de tafels door lopen alsof er niets aan de hand was. Maar er verschenen andere mensen, eroverheen geprojecteerd, bijna doorschijnend.

Silhouetten die waren gereconstrueerd uit oude video's, foto's, bewakingscamera's en herinneringen die waren opgeslagen door mensen die die avond

lenzen droegen. Fragmenten uit het verleden, precies teruggezet op de plek waar ze hadden plaatsgevonden, tot op de seconde nauwkeurig.

Aan de tafel achterin verscheen een jonge vrouw.
Haar dochter.

Ze zat met twee vriendinnen. Ze lachte, praatte met volle mond, keek tussen twee zinnen door op haar telefoon, zorgeloos.

De moeder bleef roerloos zitten, haar adem stakte.

De scène was zes jaar oud. Twee jaar voor het ongeluk.

Ze had na haar dood alle mogelijke beelden verzameld — de video's van haar vrienden, de beveiligingsbestanden van het restaurant, de herinneringen die waren opgeslagen in de lenzen van iedereen die die avond aanwezig was. De kunstmatige intelligentie had de maaltijd geduldig gereconstrueerd, bijna helemaal, minuut na minuut.

De moeder stond op. Ze liep langzaam door de zaal en ging tegenover haar dochter zitten. Een echte stoel stond een beetje verschoven ten opzichte van het silhouet — de overlapping was nooit perfect.

Ze stak haar hand uit.

Haar vingers gingen dwars door het glimlachende gezicht heen, zonder ook maar de minste weerstand te voelen.

Een ober liep dwars door het lichaam van de jonge vrouw zonder iets te merken, zoals je door een lichtstraal loopt.

'Wenst u nog iets, mevrouw?'

De moeder schudde haar hoofd.

'Nee. Dank u.'

Ze bleef daar zitten, roerloos, kijkend naar haar dochter die lachte in een tijd die niet meer bestond.

Ze kende de scène bijna uit haar hoofd, zo vaak had ze hem teruggekeken. Over een paar seconden zou haar dochter haar glas omstoten. Dan zou een vriendin haar plagen. Daarna zou ze haar hoofd naar het raam draaien, zoals elke keer.

De moeder wachtte, met een beklemd hart.

Het glas viel. De meisjes lachten, precies zoals in haar herinnering. Haar dochter keek op.

Maar in plaats van naar het raam te kijken, keek ze rechtstreeks naar haar moeder.

De vrouw verstijfde.

Die beweging zat niet in de opname. Die had er nooit in gezeten.

Haar dochter hield op met glimlachen. Ze hield haar hoofd een beetje schuin, alsof ze iets probeerde te begrijpen.

Toen fluisterde ze:

'Mama?'

De vrouw rukte met een bruuske beweging haar lens uit, trillend.

Het restaurant werd weer stil.

De tafel was leeg.

IX

De fles armagnac

Bernard woonde alleen in een oud huis in de Gers, aan het eind van een smal weggetje met sloten en eiken langs de kant. Op zijn vijfenzeventigste kende hij elk geluid van het platteland: de tractor die te vroeg startte, de honden die achter de reeën aan blaften, de kerkklok van het dorp die drie minuten voorliep en de zuidenwind die het plaatstaal van zijn loods deed klapperen.

Sinds de dood van Madeleine leek het huis veel te groot. Ze was bijna haar hele leven plattelandsarts geweest. Ze werd 's avonds gehaald, op zondag, soms midden onder een maaltijd. Bernard mopperde terwijl hij de borden koud zag worden, maar hij was trots op haar. Na haar overlijden had hij haar bureau precies gelaten zoals het was: een paar medische boeken, een vergeelde foto, een doos potloden en haar oude stethoscoop opgeborgen in de onderste la.

Het huis ernaast had vier jaar leeggestaan. De luiken rotten weg, het onkruid groeide tot aan de ramen en er zakte elke winter weer een dakpan een stukje lager. Bernard vond dat bijna prettig. Een leeg huis maakte geen lawaai, vroeg niets en kwam hem niet uitleggen hoe hij zijn bomen moest snoeien.

Op een ochtend in juni stopte er een verhuishwagen voor het hek. Bernard keek toe vanuit zijn keuken. Een donkere man stapte uit de cabine. Een vrouw opende de achterkant van de wagen. Daarna verschenen twee tieners, gevolgd door een klein meisje dat overal rondrende met een bal onder haar arm.

Bernard zette zijn kopje neer.

'Zo, dat hebben we ook weer,' mompelde hij. 'Arabieren.'

Hij kende hun namen niet en ook niet het land waar ze vandaan kwamen. Dat weerhield hem er niet van al een mening te hebben. In zijn hoofd kwamen de zinnen boven die hij in het café had gehoord: de te grote gezinnen, de slecht geparkeerde auto's, de te luide gesprekken, de kookgeuren. Zekerheden die hij had geleend van mannen die nooit een maaltijd met hen hadden gedeeld.

De volgende dag zag de man hem bij zijn brievenbus.

'Goedendag, meneer. Ik heet Mourad. We zijn uw nieuwe burenen.'

Bernard knikte nauwelijks.

'Bernard.'

Mourad stak zijn hand uit. Bernard schudde die snel, zonder te glimlachen.

'Als er te veel lawaai is met de verbouwing, zegt u het maar.'

'Ik zal het zeggen.'

Dat waren zo ongeveer de enige woorden die hij sprak. Toch groetten Mourad, Nadia en de kinderen hem elke ochtend even beleefd.

'Goedemorgen, meneer Bernard.'

Soms antwoordde hij met een beweging van zijn kin. De andere keren liep hij door alsof hij niets had gehoord.

Een paar dagen later belde Nadia bij hem aan met een bord bedekt met een doek.

'Ik heb koekjes gebakken. Om u een fijne dag te wensen.'

Bernard keek naar het bord, en toen naar Nadia.

'Ik houd niet zo van zoet.'

'Ze zijn niet erg zoet.'

'Zet ze daar maar neer.'

Ze bedankte hem bijna alsof hij haar net een dienst had bewezen en liep weer weg. Bernard wachtte tot het tuinhek dichtviel. Hij proefde staand in de keuken een koekje. Toen een tweede. 's

Avonds was het bord leeg. Ze waren heerlijk. Hij waste het bord zorgvuldig af en zette het de volgende dag vroeg voor de deur van de burens, om niemand tegen te komen.

Het huis ernaast veranderde snel. De luiken werden geschuurd en opnieuw geverfd. Het dak gerepareerd. Het onkruid verdween. Mourad werkte 's avonds, na zijn dag, en bijna elk weekend. Hij was ook niet erg spraakzaam, wat Bernard meer beviel dan hij wilde toegeven.

Op een zaterdag stak Mourad zijn hoofd over de heg.

'Meneer Bernard, heeft u misschien een steeksleutel zeventien?'

Bernard zuchtte alsof iemand hem om zijn auto vroeg.

'Wacht.'

Hij kwam terug met een hele doos.

'Forceer niks met de verkeerde maat. En raak niks kwijt.'

De doos kwam diezelfde avond terug. De sleutels lagen op volgorde en waren schoner dan toen Bernard ze had uitgeleend.

De week erop leende Mourad een zaag. Toen een lijmkleem. Toen een verlengsnoer. Elk stuk gereedschap kwam schoongemaakt terug, soms zelfs licht ingesmeerd met olie. Een oude tang waarvan Bernard het scharnier niet meer open kreeg, kreeg hij perfect soepel terug.

'Heeft u die gerepareerd?' vroeg hij.

'Hij klemde een beetje.'

'Ik weet dat hij klemde.'

Mourad wachtte op een compliment. Hij kreeg er geen.

'Nou,' zei Bernard. 'U verpest het gereedschap tenminste niet.'

Bij zichzelf thuis begon Mourad ook te repareren wat hij zag. Een kruk die losdraaide, een gebarsten trede, een stukje dakgoot dat loshing. Soms kwam hij Bernards huis binnen met zijn gereedschapskist, werkte tien minuten en vertrok weer voordat de oude man een geldige reden had gevonden om te protesteren.

'Ik had het zelf kunnen doen.'

'Weet ik.'

'Waarom heeft u het dan gedaan?'

'Omdat ik er toch was.'

Dat antwoord irriteerde Bernard. Het beviel hem ook.

De zomer vorderde. De tuin van de burens werd steeds mooier. Nadia plantte bloemen langs de muur. De kinderen hingen lampionnen in de bomen. Mourad bouwde een klein stenen vijvertje weer op dat onder de bramen bedolven had gelegen. Hij zette er een fontein in waarvan het water zachtjes van de ene bak naar de andere stroomde.

Op een avond bleef Bernard bij de heg staan, roerloos, luisterend naar het geluid van het water. Hij zag Nadia niet dichterbij komen.

'Het is aangenaam, hè?'

Hij schrok op.

'Ik luisterde alleen of de pomp geen raar geluid maakte.'

'Natuurlijk. Kom van dichterbij luisteren.'

'Nee, nee. Ik heb het druk.'

'De thee is klaar.'

Hij aarzelde, keek naar zijn huis, en toen naar de fontein.

'Eentje dan. Niet meer.'

Het was geen borrel, maar een kop hete thee, geserveerd met kleine amandelkoekjes. Bernard

ging bij de fontein zitten. Het geluid van het water overstemde de stemmen zonder ze uit te wissen. De thee was geurig, licht zoet. Hij nam er nog wat van zonder dat het hoefde te worden aangeboden.

Ze praatten over de tuin, de bomen, de verbouwing. Mourad vroeg hem hoe hij de jonge aanplant tegen de wind kon beschermen. Nadia wilde de naam weten van de bloemen die langs de sloot groeiden. Bernard antwoordde eerst in korte zinnen. Toen vertelde hij hoe zijn vader de pruimenbomen entte, hoe Madeleine veel te grote tomaten kweekte en hoe de vorst van 1985 de oude vijgenboom had doen splijten. Toen hij naar huis ging, merkte hij dat hij bijna twee uur was gebleven.

In het dorpscafé kwam Bernard minder vaak. De gesprekken leken hem altijd hetzelfde. Roger klaagde over de jeugd. Henri over de belastingen. En dan had iemand het over de buitenlanders alsof hij ze allemaal persoonlijk kende.

'Ze blijven onder elkaar,' zei Roger. 'Ze willen niet integreren.'

Bernard roerde in zijn glas.

'Ken jij ze dan?'

'Je hoeft ze niet te kennen om het te zien.'

'Juist.'

Hij zei niets meer, maar hij knikte niet meer met de anderen mee. Dat was al genoeg om een stilte rond de tafel te laten vallen.

Aan het eind van de zomer rukte een hevige storm een grote tak van Bernards oude notenboom. Hij viel op de heg en versperde de doorgang naar de loods. De volgende ochtend haalde Bernard zijn kettingzaag tevoorschijn. Mourad verscheen bijna meteen, gevolgd door Yacine, zijn oudste zoon.

'We komen u helpen.'

'Ik heb niks gevraagd.'

'Weten we.'

Bernard gromde en gaf hun toen instructies waar niemand om had gevraagd.

'Niet zo. Trek van de andere kant. Rustig. Straks klemt de ketting. Yacine, doe je handschoenen aan.'

Twee uur later was de tak in stukken gezaagd, het hout opgestapeld, de bladeren opgeruimd en de heg rechtgezet. Mourad veegde zelfs de laatste spaanders van de doorgang.

Bernard bekeek het werk, zijn handen in zijn zakken.

'Nou. Dat is niet slecht.'

Hij bracht hun geen mand en geen cadeau. Hij keek ze gewoon na terwijl ze naar huis gingen. Toen gaf hij bij zichzelf toe dat hij tevreden was. Als hij zijn oude vrienden uit het café om hulp had gevraagd, hadden ze beloofd de week erop te komen, en dan de week daarna. Mourad en Yacine hadden alles voor het middaguur af.

Een paar dagen later wilde Bernard een dakgoot schoonmaken. Hij zette zijn ladder op een nog losse ondergrond en klom er toch op. Bijna bovenaan boog hij verder dan verstandig was. De ladder gleed weg. Hij viel zwaar op zijn zij.

Voordat hij de tijd had om overeind te komen, klapte de deur van de bureen. Mourad rende door de tuin. Yacine kwam achter hem aan.

'Niet bewegen, meneer Bernard.'

'Ik kan opstaan.'

'Nog niet.'

'Ik zeg toch dat het goed gaat.'

Yacine knielde naast hem neer en stelde rustig vragen. Waar had hij pijn? Was hij bewusteloos geweest? Kon hij zijn vingers bewegen? Bernard antwoordde bits, maar liet zich onderzoeken. De jongeman controleerde zijn pols, zijn schouder, zijn

pupillen en zijn ademhaling. Toen schoof hij een arm onder zijn rug met een zelfverzekerdheid die geen ruimte voor discussie liet.

'We gaan u rustig overeind zetten.'

'U commandeert veel voor een student.'

'Het is makkelijker als de patiënt moppert: dan weet ik tenminste dat hij ademt.'

Bernard glimlachte kort. Madeleine zou dat antwoord mooi hebben gevonden. Ze zou vooral trots zijn geweest op de manier waarop Yacine het aanpakte: nauwkeurig, kalm, aandachtig zonder in paniek te raken.

De pols was niet gebroken, alleen flink gekneusd. Yacine bleef bij hem tot de pijn afnam. Hij kwam de volgende dag terug om de zwelling te controleren, en toen nog twee dagen later.

Vanaf dat moment deed Bernard niet meer alsof hij de groeten niet hoorde.

De herfst ging voorbij. Hij ging vaak weer thee drinken bij de fontein. Soms kwam Mourad bij hem gereedschap lenen. Soms kwam hij zonder iets te vragen. Bernard liet hem een oude foto zien, een zieke boom of een voorwerp dat hij al tien jaar van plan was te repareren.

In het café verloor hij uiteindelijk zijn geduld.

'Ze profiteren van alles,' verklaarde Roger op een avond.

Bernard zette zijn glas neer.

'Mourad werkt harder dan jij. Nadia komt kijken of ik iets tekortkom. Yacine heeft me verzorgd zonder me een cent te vragen. Dus jouw verhalen, die hou je maar voor mensen die niemand kennen.'

Roger bleef met open mond zitten.

'Zo, verdedig je ze nu?'

'Ik verdedig niemand. Ik heb het over mijn burens.'

Daarna kwam Bernard nog minder in het café.

Aan het begin van de winter trok er een nieuwe storm door de Gers. Er vielen bomen op de elektriciteitsleidingen. Bernards huis zat drie dagen zonder stroom. Zijn verwarming werkte niet meer. Hij hield zijn jas aan in de keuken en warmde water op een oud gaspitje.

De derde avond klopte Mourad op zijn deur.

'U komt bij ons eten.'

'Ik wil u niet tot last zijn.'

'Het is geen vraag.'

Bij de burens ronkte de houtkachel. Overal stonden kaarsen: op tafel, op de vensterbanken, bij

de stille fontein. De vlammen lieten de schaduwen over de muren bewegen. Ondanks de stroomuitval was het huis warm en de sfeer bijna vrolijk.

Bernard wilde niet met lege handen komen. Hij daalde af naar zijn kelder en koos een fles armagnac die hij al jaren bewaarde, een van die hij bewaarde voor mensen die hij echt respecteerte. Hij wist niet of zijn burens die dronken. Hij aarzelde voor hun deur en ging toen naar binnen met de fles tegen zich aan geklemd.

'Ik kom niet met lege handen.'

Mourad pakte de fles, las het etiket en zette grote ogen op.

'Brengt u ons dit?'

'Het is niet om te versieren.'

Nadia glimlachte. Yacine boog zich voorover om het jaartal te bekijken.

'We bewaren hem voor grote gelegenheden,' zei Mourad.

'Vanavond is er een,' antwoordde Bernard. 'We hebben drie dagen zonder tv overleefd.'

Iedereen lachte. Mourad schonk een klein glaasje in voor wie wilde en hief het zijne naar Bernard.

De maaltijd bestond uit gerechten die Bernard nog nooit had geproefd. Hij vroeg eerst wantrouwig wat erin zat, en nam toen twee keer op. Daarna kwam de thee, met de kleine koekjes die hij nu heel goed kende.

Midden onder de maaltijd stond Yacine op en haalde een kartonnen map.

'Ik wachtte tot iedereen er was om het aan te kondigen.'

Hij haalde er een diploma uit en legde het voor Bernard neer.

'Het is officieel. Ik ben afgestudeerd.'

Bernard nam het document in zijn handen. Hij las de naam, de faculteit, de datum en de handtekeningen. Zijn gezicht bleef roerloos, maar zijn ogen werden vochtig. Hij keek naar de jongeman, die niet meer echt de jongen was die hij een paar maanden eerder achter de vrachtwagen had gezien.

Madeleine zou zo trots op hem zijn geweest.

Bernard legde het diploma voorzichtig neer.

'Ik ben zo terug.'

Hij stond op voordat iemand kon antwoorden, trok zijn jas weer aan en liep de koude nacht in. Een

paar minuten later kwam hij terug met een klein, donker doosje. Hij bleef voor Yacine staan, zijn armen uitgestrekt.

'Hier.'

De jongeman opende het doosje. De oude stethoscoop van Madeleine lag erin, zorgvuldig opgerold.

'Hij was van mijn vrouw. Ze droeg hem altijd. Ze was er trots op.'

Yacine pakte hem voorzichtig aan. Hij herkende het model meteen. Het was een oud, hoogwaardig instrument, zeldzaam geworden, dat veel jonge artsen bewonderden zonder het zich te kunnen veroorloven.

'Meneer Bernard... dit kan ik niet aannemen.'

'Jawel. Madeleine zou niet hebben gewild dat hij in een la bleef liggen.'

'Maar hij is heel veel waard.'

'Niet zoveel als wat hij betekent.'

Nadia bracht een hand naar haar mond. Mourad sloeg zijn ogen neer. Yacine keek naar de stethoscoop alsof Bernard hem net veel meer had toevertrouwd dan een instrument.

'Ik beloof dat ik er goed voor zal zorgen.'

Bernard schudde zijn hoofd.

'Zorg vooral goed voor de mensen. De rest is metaal en rubber.'

Yacine hing de stethoscoop om zijn nek. Bernard keek er lang naar. Een seconde lang zag hij Madeleine weer, die midden in de nacht wegging, haar jas slecht dicht en datzelfde instrument om haar schouders.

Toen schepte Nadia zijn bord weer vol.

'Nog een beetje?'

Bernard keek naar het gerecht.

'Alleen om te voorkomen dat u het weggooit.'

Hij nam er royaal van. De thee volgde. Toen de koekjes. Hij had sommige van die gerechten nog nooit gegeten, maar hij wist nu al dat hij vaak zou terugkomen. Hij miste het geluid van de fontein als hij het niet hoorde. Het huis ernaast was niet meer het huis van de vreemden. Het was een huis waar ze een plek voor hem vrijhielden.

Bij het licht van de kaarsen, terwijl het vuur in de kachel knetterde, vertelde Bernard verhalen over Madeleine. Haar nachtelijke bezoeken, haar woede-uitbarstingen, haar patiënten, haar manier om veel te hard te rijden als een kind ziek was. De hele

familie luisterde naar hem. Yacine hield de stethoscoop om zijn nek.

Bernard praatte lang. Hij lachte zelfs meerdere keren.

Toen hij naar huis ging, ver na middernacht, keek hij naar het huis dat verlicht werd door de laatste kaarsen. Nooit had hij zich kunnen voorstellen dat hij zo blij zou zijn met burens.

Het was een van de mooiste avonden van zijn leven.

X

Het onzichtbare banket

Meneer Fraise hield van plekken waar de rest van de wereld niet meer naar keek. Verlaten kastelen, hotels die al dertig jaar gesloten waren, herenhuizen waarvan de ramen geen licht meer weerkaatsten. Hij bezocht die plekken alleen, meestal bij het vallen van de avond, met zijn cowboyhoed, een klein cameraatje in zijn hand en een oude radio op batterijen in zijn tas.

Hij filmde alles. De ingestorte plafonds, de vergeten portretten, de wandtapijten die door het vocht waren aangevreten, de trappen die kraakten onder zijn gewicht. Maar hij verkende niet alleen. Als een plek hem bewoond leek door iets anders dan de wind en de muizen, probeerde hij degenen te roepen die er hadden gewoond.

Zijn methode leek niet op die van andere ontdekkers. Hij zette geen twintig detectoren in een kamer om vervolgens elke dertig seconden te herhalen: 'Is daar iemand?' Dat vond hij weinig gastvrij. Als mensen die al eeuwen dood waren nog de mogelijkheid hadden om even terug te komen, waarom zouden ze dat dan doen om een ondervraging te beantwoorden in een ijskoude zaal?

Meneer Fraise gaf ze liever zin om te komen.

Die avond stopte hij voor een afgelegen kasteel aan het eind van een weg vol bramen. De gevel was nauwelijks te onderscheiden achter de bomen. Meerdere ramen waren gebroken, een vleugel van het dak was verzakt en twee stenen beelden bewaakten nog steeds de ingang, tot aan hun gezicht bedekt met mos.

Hij duwde de grote deur open. Die bood weerstand, kreunde en ging toen open in een zucht van stof.

'Goedenavond, huis,' riep hij.

Zijn stem liep door de hal en verdween in de gangen.

Hij liep eerst over de begane grond naar de grote ontvangstzaal. Een enorme tafel stond in het midden van de kamer. De stoelen waren tegen de muren geschoven. Een kroonluchter, bedekt met spinnenwebben, hing boven het parket, en hoge, dof geworden spiegels weerkaatsten een grijs licht.

Meneer Fraise zette een grote tas op tafel met de gerechten die hij voor de avond had klaargemaakt. Elk bakje lag in een klein verwarmd doosje dat op een batterij werkte. Hij zette ze één voor één aan.

'Over een uur is alles warm,' kondigde hij aan tegen de lege zaal.

Uit een van de doosjes ontsnapte al een geur van geroosterde kip. Hij tilde het deksel op, pakte een klein pootje dat nog een beetje koud was en beet erin.

'Helemaal niet slecht.'

Hij hief het pootje als een glas.

'Op jullie gezondheid, vrienden! Tot straks!'

Op precies dat moment ging de grote deur achter hem langzaam een paar centimeter open.

Meneer Fraise draaide zich om, zijn mond nog vol. Hij wachtte. De deur bleef stil, alsof een onzichtbare nieuwsgierige gewoon even zijn hoofd om de hoek had gestoken om te zien wat hij aan het klaarmaken was.

Hij glimlachte.

'Ja, ja. Ik zorg overal voor.'

Hij deed het bakje weer dicht, pakte zijn camera en begon de rondgang door het kasteel.

Het parket kraakte bij elke stap. Hij liep langzaam, de camera voor zich uit. Een klein uitklapbaar schermpje liet hem de beeldkadering controleren. Het apparaat werkte op vier oplaadbare

batterijen die hij de hele nacht had opgeladen. Hij had ook nieuwe batterijen in de radio gedaan. Bij zijn vorige verkenning was zijn camera op het beste moment gestopt. Deze keer zou het hem niet gebeuren.

Hij liep door meerdere salons. Meubels bedekt met lakens vormden zittende silhouetten in de schemering. In een muziekkamer stond een gesloten piano tegen de muur te wachten. Eén toets zakte een beetje in toen hij erlangs liep, en kwam toen weer omhoog zonder geluid te maken.

'Bewaar jullie energie voor straks,' fluisterde hij.

Hij ging naar de eerste verdieping. De kamers hadden nog hemelbedden, enorme kasten en gordijnen die waren gereduceerd tot lange stroken stof. Hij filmde de details, de sloten, het behang, de voetsporen in het stof. Af en toe zette hij zijn radio op een meubelstuk en draaide langzaam aan de frequentieknop. Een ademtocht, wat ruis, soms een lettergreep die onmogelijk te verstaan was. Hij drong nooit aan.

'Jullie komen wanneer jullie willen,' zei hij gewoon.

Aan het eind van een gang ontdekte hij de bibliotheek. Duizenden boeken bedekten de muren tot aan het plafond. Sommige waren op de grond gevallen, maar veel stonden nog perfect op hun plaats. Meneer Fraise liet zijn lamp over de ruggen glijden. Er waren werken over plantkunde, muziek, reizen en lange reeksen familieregisters.

Op een tafel lag een heel oud boek open onder een laag stof. De omslag droeg het wapen van het kasteel. De eerste pagina's vertelden over feesten die vroeger in de grote zaal werden gegeven, over huwelijken, verjaardagen en bals die tot zonsopgang duurden.

Meneer Fraise blies zachtjes op het papier.

'Jullie gaan ook met mij mee.'

Hij sloot het boek voorzichtig, stopte het onder zijn arm en ging weer naar beneden.

Toen hij terugkwam in de grote zaal, had de geur van de warme gerechten zich overal verspreid. Hij legde het oude boek midden op tafel en sloeg het open bij een gravure van een bal. Misschien zou een naam, een afbeelding of een zin de vroegere bewoners helpen de weg terug te vinden.

Toen ging hij aan het werk.

'Kijk eens, ik dek de tafel voor jullie!' kondigde hij luid genoeg aan om zijn stem tot op de verdiepingen te laten klinken.

Hij opende de leren tas die om zijn middel hing. Hij haalde er bestek uit, servetten, borden en zes kristallen glazen gewikkeld in doeken. Elk glas tinkelde licht toen hij het neerzette.

'Luister eens. Echt kristal!'

Hij zette de nog dampende gerechten neer: geroosterde kip, aardappelen, groenten, brood, kaas en kleine gebakjes. Hij begon zelf ook honger te krijgen. Toch weerstond hij de neiging om nog een pootje te pakken.

Daarna zette hij lange kaarsen in oude kandelaars die hij ter plaatse had gevonden.

'En hier zijn kaarsen om deze prachtige zaal te verlichten!'

De vlammen ontbrandden een voor een. Hun licht liet het bladgoud op de muren en de weerspiegelingen van de kroonluchter weer verschijnen.

In een hoek van de kamer zette hij de kleine radio neer. Hij koos een oude balmuziek, levendig en vrolijk. Het geluid was ijl, licht metalig, maar de

melodie vulde toch de stilte.

'Laat de muziek klinken tot het eind van de nacht!'

Meneer Fraise deed een stap terug om het geheel te bekijken. De tafel was gedekt. De gerechten waren warm. De glazen glansden. De kaarsen brandden zonder rook. Hij controleerde nog een keer de camera: scherp beeld, geluid actief, batterijen vol. Hij controleerde de radio: goed volume, batterijen vol.

'Perfect. Deze keer geen enkele storing.'

Ten slotte haalde hij uit zijn tas een houten plank met zes gaten erin. Hij zette die aan het uiteinde van de tafel. Toen pakte hij zes metalen voorwerpen in de vorm van een U uit, elk met een steel. Ze leken op grote stemvorken, maar hun lengte, hun dikte en hun klank waren anders.

Hij maakte ze zorgvuldig schoon met een doek en zette ze toen in de gaten in een bepaalde volgorde. Van de laagste naar de hoogste, met de derde een beetje naar de schouw gedraaid. Daarna pakte hij een klein hamertje met een houten kop.

Deze voorwerpen waren geen detectoren en ook geen vallen. Meneer Fraise noemde ze gewoon de

roepers. Hij wist niet echt wat ze openden. Hij wist alleen dat hun trilling op sommige plekken nog lang leek door te gaan nadat het metaal was gestopt met bewegen.

Hij pakte de fles champagne, haalde het draadje eraf en duwde de kurk eruit met zijn duimen.

De kurk knalde met een droge klap en vloog door de zaal.

'OP JULLIE GEZONDHEID!' riep meneer Fraise terwijl hij de fles ophief.

Er ging meteen een rilling over zijn rug.

De zes vlammen van de kandelaars flakkerden tegelijk. De lucht rond de tafel werd koud, terwijl er bij de muren een feller licht ontstond. Meneer Fraise voelde zijn hart sneller kloppen.

'Ah... Jullie zijn er.'

Hij schonk champagne in de glazen. De bubbels stegen snel op, alsof de glazen net door onzichtbare handen waren geschud.

Hij pakte het hamertje en sloeg tegen de eerste U.
TING...

De trilling was laag en diep. Hij zakte weg in het parket.

'Welkom, vrienden!'

Hij sloeg de vierde, en toen de tweede.

TING... TING...

De radio kraakte. De muziek leek dieper te worden.

'WELKOM, VRIENDEN!'

Hij sloeg de laatste drie in de volgorde die hij tijdens zijn onderzoek had geleerd.

TING! TING! TING!

Het licht van de kaarsen nam plotseling af. Toch werd de zaal niet donker. Er verscheen een zacht schijnsel in de spiegels, dat toen over de muren gleed. De kleine radio, alleen in zijn hoekje, begon veel harder te spelen. De violen leken niet meer uit een luidspreker van een paar centimeter te komen. Het was alsof er muzikanten achter het houtwerk gingen zitten.

Er trok een luchtstroom door de kamer. De gordijnen kwamen omhoog. De pagina's van het oude boek sloegen vanzelf om tot bij de gravure van het bal.

Er verschenen schaduwen bij de ramen.

Eerst waren het gewoon vormen, doorschijnend en onzeker. Ze gleden door het licht als rook. Toen begonnen ze om elkaar heen te draaien. Meneer

Fraise hief zijn armen, het hamertje nog in een hand.

'WELKOM, VRIENDEN!' brulde hij met een enorme glimlach.

Hij sloeg opnieuw.

TING! TING! TING!

De schaduwen werden scherper.

Er verschenen mannen in lange avondkostuums, met geborduurde jassen, vesten en elegante hoeden. Vrouwen kregen vorm in grote lichte jurken. De stoffen leken licht, bijna lichtgevend. Kinderen renden tussen de stoelen door. Bedienden brachten bladen die er een paar seconden eerder nog niet waren geweest.

De muziek werd een echt orkest.

Meneer Fraise bleef roerloos staan, niet in staat om te praten. Het hele kasteel leek te zijn ontwaakt. De spiegels glansden, de kroonluchter schitterde en het parket weerkaatste het geluid van tientallen voetstappen. Rond de tafel kwamen de kristallen glazen omhoog. Meerdere paren tikten ermee tegen elkaar.

TING! TING!

Gelach vulde de zaal.

Meneer Fraise keek naar zijn camera. Een paar seconden lang was hij helemaal vergeten dat hij aan het filmen was. Hij pakte hem, controleerde het scherm en zag de zaal vol bewegende silhouetten.

'Hij filmt...' fluisterde hij. 'Hij filmt echt.'

Hij zette het apparaat voorzichtig neer, mooi gericht op de dansvloer. Toen keek hij niet meer naar het scherm. Dit schouwspel verdiende het om rechtstreeks te worden bekeken, zonder klein lichtgevend kadertje tussen hem en de gasten.

Hij pakte een glas champagne. Er kwam een ander glas voor hem omhoog. Hij raakte het zachtjes aan met het zijne.

'Op jullie terugkeer.'

De champagne was koel, veel koeler dan de fles die op tafel stond. Hij nam een slok en glimlachte. De gasten leken ook naar hem te glimlachen voordat ze hun dans hervatten.

Het feest ging door. De gerechten slonken. Het brood werd gebroken. Bestek bewoog vanzelf. Meneer Fraise at, dronk en applaudisseerde voor de muzikanten die hij niet duidelijk zag. Zijn gezicht deed pijn van het glimlachen.

Hij probeerde zelfs een paar passen, eerst heel verlegen. Een voet naar links, een voet naar rechts. Hij keek om zich heen om te controleren of niemand hem uitlachte.

Toen maakte een vrouw zich los van de dansers.

Ze droeg een grote rode jurk. De enige echt felle kleur in de hele zaal. Haar gezicht was zacht, haar haar opgestoken en haar glimlach bijna geamuseerd. Ze kwam voor meneer Fraise staan en strekte haar armen naar hem uit.

Hij bloosde bijna net zo rood als de jurk.

'Ik waarschuw u, ik dans heel slecht.'

Ze antwoordde niet. Ze nodigde hem alleen uit met een beweging van haar ogen.

Meneer Fraise zette zijn glas neer, pakte haar hand en liet zich meevoeren.

De hand was koel, maar echt. Hij voelde haar vingers, de lichte druk van haar handpalm en de beweging van haar arm. De vrouw leidde hem tussen de andere paren door. Hij struikelde een keer, verontschuldigde zich en vergat toen helemaal zijn camera, zijn videokanaal en de duizenden mensen aan wie hij ervan had gedroomd een verschijning te laten zien.

Hij danste.

De muziek voerde hen rond de tafel. De jurken draaiden. De kaarsen vormden lange strepen van licht. Meneer Fraise lachte elke keer als hij een pas miste. De vrouw in het rood lachte met hem mee zonder dat er enig geluid uit haar lippen kwam.

Hij wist niet hoe lang het feest duurde. Een uur, misschien langer. Hij nam nog champagne. Meerdere gasten hieven hun glas naar hem. Sommigen bogen hun hoofd als dank. Anderen glimlachten naar hem voordat ze weer gingen dansen.

Toen, heel ver in de nacht, luidden er klokken.

Een eerste slag, diep en traag.

De vrouw in het rood verstijfde bijna onmerkbaar.

Een tweede slag klonk.

Het orkest speelde door, maar zachter. De violen verloren beetje bij beetje hun kracht. De bewegingen van de dansers werden trager. De kleuren begonnen te verbleken op de kostuums en de jurken.

Meneer Fraise begreep dat de avond ten einde liep.

'Nu al?' fluisterde hij.

De klokken luidden opnieuw.

De kinderen hielden op met rennen. De paren gingen zachtjes uit elkaar. Meerdere gasten draaiden zich naar hem toe en bogen hun hoofd. De kroonluchter verloor een deel van zijn licht. De gesprekken verwijderden zich alsof ze een lange gang afdaalden.

De vrouw in het rood deed een stap terug. Meneer Fraise wilde haar hand vasthouden, maar zijn vingers gingen zachtjes door de hare heen. Ze glimlachte een laatste keer naar hem, bracht haar vingers naar haar lippen en blies hem een kus toe.

'Dank u,' fluisterde hij.

Ze werd doorschijnender. Haar rode jurk was de laatste kleur die verdween.

De muziek nam nog verder af. Het orkest werd langzaam weer een ijl deuntje in de verte. De vormen vervaagden bij de ramen, en toen rond de schouw. Het parket hield op met trillen. De spiegels werden dof. De vlammen van de kaarsen kregen hun normale grootte terug.

Uiteindelijk bleef alleen de kleine radio in zijn hoekje over, die zachtjes dezelfde balmuziek

speelde als in het begin.

Meneer Fraise ging aan de grote tafel zitten, een glas nog in zijn hand. Zijn ogen liepen vol tranen. Hij huilde niet van angst en ook niet van verdriet. Hij huilde van vreugde. Hij had net een feest gedeeld met de vroegere bewoners van het kasteel, mensen die al eeuwen dood waren, en hij had het gevoel gehad dat hij werd verwacht.

Hij bleef bijna tien minuten zo in de stille zaal zitten. Toen stond hij bruusk op, hief zijn glas naar de muren en riep:

'DANK JULLIE, VRIENDEN! DANK JULLIE!'

Twee geluiden antwoordden hem.

TING... TING...

Hij wist niet of het om twee champagneglazen ging of om twee U-voorwerpen. Het maakte niet uit.

Meneer Fraise glimlachte.

Uiteindelijk kwam hij weer tot zichzelf. Hij dacht aan de geesten die hij had ontmoet, en moest in zijn eentje lachen.

'Mijn geesten... erg grappig.'

Hij liep naar de camera om de opname te controleren. Het scherm was uit.

'Nee. Doe me dit niet aan.'

Hij drukte op de knop. Niets. Hij probeerde het nog eens. Het apparaat gaf geen licht en geen geluid.

'Batterij bijna leeg? Onmogelijk. Ik heb alles gisteren opgeladen.'

Hij opende het batterijvakje.

Het was leeg.

Meneer Fraise verstijfde. Hij draaide de camera om, keek onder de tafel, doorzocht de grond rond het statief. Geen enkele batterij.

'Wat? Maar... hij werkte. Ik heb hem zien werken.'

Hij draaide zich langzaam naar de radio.

'Zeg me niet dat...'

De muziek speelde nog steeds, heel zacht. Hij nam het apparaat in zijn handen en opende het vakje aan de achterkant.

Leeg.

Geen enkele batterij.

Toch ging de melodie door. Ze werd alleen steeds gedempter, alsof de muzikanten zich nog verder in de diepten van het kasteel terugtrokken. Meneer Fraise bleef met de open radio in zijn handen staan tot de laatste noot verdween.

Toen deed hij het vakje weer dicht.

Hij begreep er niets van. Hij zou geen beeld hebben, geen geluid, geen enkel bewijs om te laten zien. Zijn opname bestond waarschijnlijk niet.

Vreemd genoeg stelde dat hem bijna niet teleur.

Hij ging weer aan de grote tafel zitten. Hij keek naar de glazen, de verschoven borden, de broodkruimels en het oude boek dat open was blijven liggen bij de gravure van het bal. Hij dacht terug aan het orkest, aan de gasten die naar hem glimlachten en aan de vrouw in het rood die hem haar hand had gereikt.

Alles was echt geweest.

Hij had misschien niets om te publiceren, maar hij zou elke seconde in zich bewaren.

Meneer Fraise hief een laatste keer zijn glas naar de weer stil geworden zaal.

'Wanneer jullie maar willen, vrienden.'

Ergens, heel ver in het kasteel, tinkelde er zachtjes een glas.

Hij glimlachte.

Het was een van de heerlijkste avonden van zijn leven.

XI

De Helm

De helm was de grootste uitvinding die het bedrijf sinds zijn oprichting had gepresenteerd. Hij stond midden in de grote hal, op een witte standaard onder een bijna theatraal licht. Van een afstand leek hij op een heel dunne motorhelm, bedekt met zilveren sensoren en kleine doorschijnende vezels die naar een computer liepen.

Volgens professor Delorme kon hij in een paar minuten de intelligentie van een persoon analyseren. Niet alleen zijn IQ. De machine mat het geheugen, de logica, het leervermogen, de besluitvorming, het aanpassingsvermogen, de weerbaarheid tegen stress en de manier van samenwerken met anderen. Hij kon zelfs bepalen of iemand echt geschikt was voor de functie die hij bekleedde.

Voor de demonstratie waren bijna alle medewerkers samengebracht. De werknemers stonden achterin de hal. De leidinggevenden bezetten de eerste rijen. De directeur zat bij het podium, omringd door journalisten en twee leden van de raad van bestuur. Hij glimlachte veel, maar bekeek de helm met een wantrouwen dat hij probeerde te verbergen.

Op de eerste rij zat Stéphane. Hij was net benoemd tot adjunct-directeur en liet nooit een kans voorbijgaan om dat te herhalen. Hij praatte lang, luisterde weinig, verbeterde zijn collega's waar iedereen bij was en lachte harder dan de anderen om de grappen van de directeur. Als die van mening veranderde, ontdekte Stéphane meestal dat hij er altijd al hetzelfde over had gedacht.

Sinds zijn promotie herhaalde hij tegen iedereen die het wilde horen dat hij was uitgekozen om zijn natuurlijke leiderschapskwaliteiten. Dus toen professor Delorme om een vrijwilliger vroeg, ging zijn hand omhoog nog voordat de zin was afgemaakt.

'Ik.'

Een paar werknemers bogen hun hoofd om hun glimlach te verbergen. Stéphane liep het podium op, groette de journalisten en ging in de stoel zitten alsof hij een onderscheiding kwam ontvangen.

'Jullie zullen het zien,' kondigde hij aan. 'Dit maakt in elk geval een eind aan bepaalde jaloezie.'

De professor zette de helm op zijn hoofd, stelde de sensoren rond zijn slapen af en vroeg hem stil te blijven zitten. Een blauw licht trok door het

apparaat. Op het grote scherm verschenen krommen, en toen begonnen er honderden gegevens langs te schuiven.

Er ging een minuut voorbij. Toen twee. Stéphane hield zijn kin een beetje omhoog. Hij keek uit zijn ooghoek naar de journalisten, al klaar om zijn resultaten toe te lichten.

De helm gaf een piep.

'Analyse afgerond,' kondigde een neutrale stem aan.

De hal werd stil.

'Geheugencapaciteit: gemiddeld.'

Stéphane glimlachte nog.

'Logisch vermogen: zwak.'

Zijn glimlach verstijfde.

'Aanpassingsvermogen: heel zwak. Neiging om zijn conclusies aan te passen aan de hiërarchische positie van zijn gesprekspartner.'

Achterin de zaal klonk wat gesmoord gelach.

'Vermogen om eigen fouten te erkennen: onbestaand. Neiging om mislukkingen aan zijn medewerkers toe te schrijven: zeer hoog.'

De directeur kuchte en keek plotseling naar zijn schoenen. Stéphane werd rood tot achter zijn oren.

'Er is zeker een kalibratieprobleem,' verklaarde hij. 'Dit prototype is duidelijk niet klaar.'

De helm bleef twee seconden stil, alsof hij een laatste gegeven controleerde. Toen klonk zijn stem door de hele hal, veel minder neutraal dan daarvoor.

'Maar wat is die vent ongelooflijk stom. Ontsla hem!'

De zaal barstte in lachen uit. Sommige werknemers vouwden zich dubbel. Een journaliste sloeg haastig een hand voor haar mond, terwijl professor Delorme naar zijn computer staarde met een mengeling van paniek en fascinatie.

De directeur lachte niet.

Stéphane rukte de helm af en smeed hem op de stoel.

'Zet dat ding uit!'

Op precies dat moment gingen alle lichten uit. De schermen werden zwart, de ventilatoren stopten en de hal werd in volledige duisternis gedompeld. Een paar mensen gilden. Anderen deden meteen het lampje van hun telefoon aan.

'Niet bewegen!' riep een stem achterin de zaal. 'Er liggen overal kabels voor het podium.'

Het was Mohamed, de conciërge. Iedereen noemde hem Momo. Hij werkte al zevenentwintig jaar bij het bedrijf en had altijd een sleutelbos die zo zwaar was dat je hem hoorde aankomen voordat je hem zag.

Momo kende elke gang, elke afsluiter, elke leiding en bijna elke kabel van het gebouw. Hij wist welke deur uitzette als het regende, welke radiator elke winter ontlucht moest worden en welke buis twee dagen voordat hij verstopt raakte begon te trillen. Hij wist ook dat de meterkast van de grote hal niet die was die op de recente plattegronden stond aangegeven. De oude verdeelkast was vijftien jaar eerder tijdens een verbouwing achter een wand van het archief verstopt. Niemand herinnerde zich waarom. Behalve hij.

Hij liep in het donker door de hal zonder één stoel te raken, verdween in een gang en kwam terug met zijn gereedschapskist. Een paar minuten later hoorde je een metalen deur, het klikken van een groep, en toen een licht gerommel in de leidingen.

De lichten gingen weer aan. De schermen startten opnieuw op en de helm gaf een kleine piep, alsof hij niets te verwijten had.

De menigte klapte spontaan.

'Bedankt Momo!'

'Bravo Momo!'

Mohamed glimlachte een beetje verlegen en sloot zijn kist.

'Het is niks. Een kabel van de tijdelijke installatie zorgde voor een storing. Ik heb het circuit geïsoleerd en de rest weer aangezet.'

Hij wilde net de hal verlaten toen de zoon van een werkneemster, die bij het podium zat, naar de stoel wees.

'Ga zitten!'

Een paar mensen lachten. Toen begon iemand in zijn handen te klappen.

'Momo! Momo! Momo!'

Het gezang verspreidde zich snel. Werknemers stonden op. Zelfs sommige leidinggevendenden, die nooit echt anders met Mohamed hadden gepraat dan om een kapotte lamp te melden, begonnen te klappen.

Mohamed schudde zijn hoofd.

'Nee, dank u. Ik weet al dat ik niet erg intelligent ben.'

Professor Delorme keek naar de gereedschapskist, en toen naar een plank achterin waar Mohamed meerdere oude boeken bewaarde die hij door de jaren heen had verzameld: handleidingen over elektriciteit, loodgieterij, mechaniek, informatica en veiligheid. Elke keer als het bedrijf een documentatie verving, vroeg hij toestemming om de oude mee te nemen. 's Avonds las hij langzaam, soms meerdere keren dezelfde pagina. Hij had nooit een lange opleiding gevolgd. Dus probeerde hij al zevenentwintig jaar gewoon te leren.

De professor legde een hand op de rugleuning van de stoel.

'Juist daarom. Ga zitten.'

Mohamed aarzelde nog, keek naar de honderden gezichten die naar hem gekeerd waren, zette toen zijn kist op de grond en nam plaats. De helm werd op zijn hoofd afgesteld. Hij sloot zijn ogen, alsof hij een schok verwachtte.

De machine startte. Er ging een minuut voorbij, toen twee. Na drie minuten gaf hij eindelijk een piep.

'Analyse afgerond.'

Iedereen viel stil.

'Geschat IQ: honderdvier.'

Mohamed glimlachte een beetje opgelucht.

'Ziet u wel. Niets bijzonders.'

De helm ging door.

'Leervermogen: uitzonderlijk.

Doorzettingsvermogen: uitzonderlijk.

Langetermijngeheugen: bovengemiddeld.'

Mohamed glimlachte niet meer. Hij luisterde met een bijna ongeruste aandacht.

'Vermogen om onder druk een concreet probleem op te lossen: uitzonderlijk. Opgebouwde technische kennis: gelijk aan meerdere volledige beroepsopleidingen. Vermogen om informatie uit verschillende vakgebieden met elkaar te verbinden: zeer hoog.'

De directeur keek naar Mohamed alsof hij hem voor het eerst zag.

'Kennis van het gebouw en het bedrijf: niemand in deze zaal beschikt over een vergelijkbaar niveau. Vermogen om eigen fouten te erkennen: hoog. Vermogen om hulp te vragen wanneer nodig: hoog. Vertrouwen dat de andere werknemers hem schenken: uitzonderlijk.'

Er viel een bijzondere stilte. Het was niet meer de geamuseerde stilte die aan Stéphanes vernedering was voorafgegaan. Veel mensen keken naar Mohamed en begrepen plotseling dat de man die ze elke ochtend tegenkwamen een heel leven had besteed aan leren zonder ooit om een titel te vragen.

Stéphane sloeg zijn armen over elkaar.

'Dat zijn geen kwaliteiten die volstaan om een bedrijf te leiden.'

De helm gaf meteen een piep.

'Opmerking gedetecteerd. Herkomst: Stéphane.'

Er ging een seconde voorbij.

'Mening genegeerd.'

De zaal barstte opnieuw in lachen uit. Zelfs de directeur glimlachte.

'Analyse van de functie adjunct-directeur,' vervolgde de machine. 'Vergelijking met de beschikbare profielen.'

De directeur ging rechtop zitten. Stéphane hield op met lachen.

'Aanbevolen kandidaat: Mohamed.'

De stilte viel in één klap terug.

Mohamed nam langzaam de helm af en zette hem voorzichtig op zijn schoot.

'Nee.'

De directeur knipperde met zijn ogen.

'Waarom?'

'Ik kan niet eens Excel-tabellen maken.'

Achterin de hal antwoordde iemand:

'Stéphane ook niet!'

Deze keer barstte de directeur samen met de anderen in lachen uit.

Drie weken later werd Mohamed adjunct-directeur. Hij volgde een versnelde cursus management, leerde met Excel-tabellen werken en vroeg maar één ding: dat hij zijn gereedschapskist in zijn kantoor mocht houden.

De directeur ging akkoord.

Stéphane werd overgeplaatst naar een andere afdeling. Een afdeling zonder werknemers, zonder vergaderingen en zonder belangrijke beslissingen om te nemen.

De helm had ingeschat dat hij daar het best presteerde.

XII

De Koffer

De eerste keer was Antoine vierentwintig jaar oud. Hij werd op een dinsdagochtend wakker in zijn kleine appartement en merkte meteen dat er iets niet op zijn plaats was. Op de oude houten stoel aan het voeteneind van het bed, waar zijn broek en overhemd hingen, stond een zwarte koffer. Zijn kleren waren er zorgvuldig overheen gelegd.

Antoine controleerde de deur en keek onder het bed. Er was niets geforceerd. Hij opende de koffer langzaam. Binnenin vulden bundels bankbiljetten de hele ruimte. Honderdduizend euro. Bovenop lag een simpel stuk papier, dubbelgevouwen.

'Je mag zeven dagen van dit geld genieten. Op de ochtend van de achtste dag zul je sterven. Het geld aannemen betekent instemmen.'

Hij las de zin meerdere keren. Er was geen stem, geen vreemd licht, geen enkele uitleg. Alleen een koffer, biljetten en dat papier. Antoine deed het deksel dicht en ging naar zijn werk zonder het geld aan te raken. Toen hij 's avonds thuiskwam, lagen zijn kleren weer op de stoel. De koffer was verdwenen.

Hij kwam sommige ochtenden terug. Nooit op een vaste datum. Soms na een paar maanden, soms

na meerdere jaren. Altijd op dezelfde plek, met dezelfde honderdduizend euro en hetzelfde papier.

Antoine weigerde toen hij zijn eerste baan verloor. Hij weigerde toen hij een paar maanden naar het buitenland wilde, toen een schuld hem uit zijn slaap hield en toen hij dacht dat het geld hem zou helpen indruk te maken op een vrouw die hij al lang bewonderde. Elke keer stelde hij zich voor wat hij allemaal zou kunnen kopen. Dan dacht hij aan de achtste ochtend en deed de koffer weer dicht.

De jaren gingen voorbij. Antoine werkte, spaarde en stelde veel dingen uit tot later. Hij had graag gereisd, maar herhaalde dat het te duur was. Hij had graag meer mensen leren kennen, maar ging vaak meteen naar huis. Hij wachtte op meer geld, meer tijd, meer zelfvertrouwen. Hij begreep niet dat een goedkope trein, een herberg, een wandeling of een simpel gesprek hem al heel ver konden brengen.

Op zijn veertigste was Antoine nog steeds in topvorm. Toch vond hij zichzelf al oud. Hij had weinig goede vrienden, veel stille avonden en het gevoel dat het beste achter hem lag. Hij had zichzelf ervan overtuigd dat hij zijn leven had verknoeid.

De koffer verscheen weer op een zondagochtend.

Antoine bleef lang op de rand van het bed zitten. Deze keer dacht hij niet aan de jaren die hij nog kon leven. Hij dacht alleen aan alles waarvoor hij dacht geen tijd meer te hebben.

Hij pakte een bundel.

De eerste dag kocht hij een tweedehands luxeauto. De verkoper schudde hem met plotseling respect de hand, en Antoine voelde een enorme trots toen hij de garage verliet. Hij reed langzaam door de straten om gezien te worden en liet de sleutels goed zichtbaar op de tafeltjes van de cafés liggen.

De tweede dag kocht hij een horloge, veel te dure kleren en plaatste de foto's. Mensen die al jaren afwezig waren, schreven hem. Antoine voelde zich eindelijk belangrijk.

De derde dag nodigde hij iedereen uit in een groot restaurant. Champagne, dure gerechten, flessen gekozen zonder naar de prijs te kijken. Ze feliciteerden hem met zijn succes zonder te vragen waar het geld vandaan kwam. Hij betaalde alles.

De vierde dag nam hij een paar kennissen mee naar een hotel aan zee. Hij betaalde de kamers en alles wat ze wilden. Hoe meer hij uitgaf, hoe banger hij werd dat de blikken zich zouden afwenden. Hij

werd luidruchtig en bits.

De vrouw op wie hij hoopte indruk te maken, kwam eten. Maar Antoine had het alleen over geld, maakte de ober belachelijk en verweet haar dat ze niet dankbaar genoeg leek.

'Denk je dat iedereen je moet bewonderen omdat je betaalt?' vroeg ze.

Antoine antwoordde bits. Ze vertrok. De volgende dag beantwoordde ze zijn berichten niet meer.

Op de avond van de zesde dag organiseerde Antoine weer een feest. Eindelijk keek hij naar de mensen om hem heen. Ze lachten onderling, kozen de duurste flessen en gaven hem de rekeningen. Niemand vroeg hem of het goed met hem ging. Toen zijn pas een betaling weigerde, verdwenen meerdere glimlachen.

Een man die hij al zijn vriend noemde, riep hem toe voordat hij vertrok:

'Je was leuker vroeger. Nu ben je een echte klootzak geworden.'

De zaal liep leeg. Antoine bleef alleen achter. Hij had alles betaald, alles aangeboden en alles laten zien. Toch had hij nog nooit zo'n zware

eenzaamheid gevoeld. De mensen hadden niet meer van hem gehouden. Sommigen hadden gewoon van zijn geld gehouden. En de vrouw die hij wilde verleiden, kon de man die hij was geworden niet meer verdragen.

De zevende ochtend nam Antoine de auto en reed naar een strand dat hij niet kende. Hij parkeerde ver van de chique restaurants, deed zijn schoenen uit en liep over het zand. De zee glansde in de zon. Kinderen bouwden een kasteel, stellen wandelden en oudere mensen keken naar de golven zonder iets te kopen.

Antoine voelde het lauwe zand tussen zijn voeten. Hij luisterde naar de zachte muziek van het water op de kust. Dat alles was er al altijd geweest. Hij had elk willekeurig weekend kunnen komen. Hij had met weinig geld kunnen reizen, een tas kunnen pakken, gewoon kunnen slapen en kunnen praten met de mensen die hij onderweg tegenkwam. Honderdduizend euro was nooit nodig geweest om te beginnen met leven.

Een zwervhond kwam naar hem toe met een oude bal in zijn bek. Hij legde die voor Antoine neer. Antoine gooide hem weg. De hond rende weg,

kwam meteen terug en begon opnieuw.

Een paar voorbijgangers deden mee aan het spel: een gezin, twee tieners, en toen een man die in zijn eentje liep. Niemand vroeg Antoine welke auto hij reed of hoeveel zijn horloge kostte. Ze speelden gewoon samen.

's Avonds kocht Antoine een bakje friet bij een klein kraampje. Hij ging met zijn gezicht naar de zee zitten en deelde er een paar met de hond. Die maaltijd kostte bijna niets. Toch was het het mooiste moment van zijn week.

De zon zakte langzaam. De anderen vertrokken. Antoine ging niet naar huis. Hij bleef op het zand, de hond tegen zijn been genesteld. Hij dacht aan de reizen die hij had kunnen maken, aan de mensen die hij had kunnen ontmoeten en aan de wandelingen die hij had uitgesteld. Hij begreep eindelijk dat elke dag waarop hij wakker werd oneindig veel meer waard was dan de honderdduizend euro.

De nacht viel. Het zand was zacht onder zijn voeten en de golven zetten hun regelmatige muziek voort. Antoine sloot zijn ogen. Voor het eerst sinds lange tijd voelde hij zich niet oud en niet nutteloos. Hij voelde zich gewoon levend.

's Ochtends werd de hond tegen hem aan wakker. Hij hief zijn kop op, kwispelde met zijn staart en likte zachtjes Antoines neus. Misschien hoopte hij nog te spelen. Misschien was er nog wat friet over.

Maar Antoine werd niet wakker.

Wandelaars vonden hen even later. De hond leefde, lag tegen hem aan en wachtte nog steeds op een beweging van zijn hand.

Antoine was pas veertig. Hij was jong, gezond en had nog lang kunnen leven. De honderdduizend euro had hem maar zeven dagen geschonken. Ze hadden alle jaren veroordeeld die nog hadden kunnen volgen.

Er was een koffer voor nodig geweest om hem te leren dat geluk een wandeling kon zijn, een ontmoeting, een hond, een bakje friet of een paar minuten met uitzicht op zee.

Hij had het begrepen.

Maar hij had de verkeerde keuze gemaakt.

XIII

De video wist het

Ze gingen met z'n vijven het kasteel binnen: Hugo, Léa, Thomas, Nora en Maxime. Ze hadden drie camera's meegenomen, microfoons, bewegingsmelders, een infraroodthermometer en een experimenteel apparaat dat elektromagnetische schommelingen in woorden zou omzetten.

Op internet begon hun kanaal mensen te trekken. Ze beweerden niet met de doden te praten. Ze zeiden alleen dat ze onderzoek deden. Dat was genoeg om uitnodigingen te krijgen voor verlaten huizen, gesloten ziekenhuizen en, die nacht, een kasteel verloren midden in de bossen.

De eigenaar had hun de sleutels gegeven zonder mee te gaan. Voor hij vertrok, had hij hun alleen geadviseerd de noordelijke trap niet te gebruiken, waarvan sommige treden zwak waren.

In het begin gebeurde er niets spectaculairs. Het kasteel kraakte zoals alle oude gebouwen. De wind kwam onder de deuren door en liet de gordijnen bewegen. Het woordapparaat, dat op een tafeltje stond, sprak een paar losse termen uit met een metalige stem.

'Trap.'

Hugo filmde het scherm en glimlachte.

'We hebben inderdaad een trap. Het bewijs is onweerlegbaar.'

Iets later verklaarde het apparaat:

'Hand.'

In een kamer voelde Léa plotseling een felle pijn in haar pols. Ze liet haar lamp vallen en trok een grimas.

'Gaat het?' vroeg Nora.

'Ja. Een soort kramp. Ik heb de camera vast te lang vastgehouden.'

Ze gingen door. In een galerij sprak het apparaat:

'Pijn.'

Een paar seconden later stopte Thomas en legde zijn hand tegen zijn borst. Hij had het gevoel dat er iets van binnenuit op zijn borstbeen drukte. Het gevoel verdween bijna meteen.

'Wil je naar buiten?' vroeg Maxime.

'Nee. Het is over.'

Bij de noordelijke trap zei het apparaat:

'Drie.'

Hugo ging als eerste naar beneden. Zijn voet gleed uit op de derde trede en hij greep zich nog net op tijd vast aan de leuning. Iedereen lachte, zichzelf het hardst.

'Oké. Die was bijna goed.'

De woorden gingen de hele nacht door.

'Niet aanraken.'

'Achter je.'

'Te laat.'

'Hij kijkt naar het scherm.'

Ter plaatse leken de zinnen onsamenhangend. Ze kwamen op het verkeerde moment, beantwoordden geen enkele vraag en wezen soms naar dingen die niet bestonden. Na zes uur verkennen verlieten ze het kasteel, moe en teleurgesteld.

'We hebben drie uur krakende deuren en een apparaat dat tot drie kan tellen,' vatte Hugo samen terwijl hij de spullen opruimde.

Twee dagen later begon hij thuis met de montage. De anderen zouden via videobellen aansluiten, maar hij wilde eerst de nutteloze fragmenten eruit halen. Hij zette de beelden van de drie camera's op dezelfde tijdlijn en synchroniseerde de opnames aan de hand van de handklap die ze aan het begin van de nacht hadden gedaan.

Toen viel hem het eerste detail op.

Het apparaat had 'hand' gezegd precies tweeëndertig seconden voordat Léa haar camera liet

vallen terwijl ze haar pols vasthield.

Hugo spoelde de video terug en controleerde het nog een keer. Tweeëndertig seconden, geen seconde meer.

Hij zocht het woord 'pijn'. Ook daar zaten tweeëndertig seconden tussen de metalige stem en het moment waarop Thomas zijn hand naar zijn borst bracht.

Daarna vond hij 'drie'. Tweeëndertig seconden later gleed Hugo uit op de derde trede.

Hij belde Léa, en toen Thomas en Nora. Bijna een uur lang bekeken ze elk woord. De regel veranderde nooit. Het apparaat kondigde tweeëndertig seconden van tevoren aan wat er ging gebeuren.

Zelfs de zinnen die ze onzin hadden gevonden, kregen weer betekenis. 'Niet aanraken' ging vooraf aan het moment waarop Maxime zijn hand op een met roest bedekte leuning legde. 'Achter je' werd uitgesproken voordat er een deur achter Nora's rug dichtviel. 'Te laat' kwam vlak voordat hun laatste batterij uitviel.

'We moeten terug,' zei Thomas. 'Met meerdere klokken, tests, iets gecontroleerds.'

'Morgen,' antwoordde Hugo. 'Ik ben eerst klaar met dit alles op te slaan.'

De anderen verlieten het gesprek. Hugo bleef alleen achter voor zijn computer, in zijn stille appartement. Het was bijna twee uur 's nachts. De regen tikte zachtjes tegen het raam en het scherm verlichtte zijn gezicht met een blauw licht.

Hij spoelde in de video door tot het laatste fragment, dat opgenomen was in de grote kamer op de eerste verdieping. Het apparaat stond op de grond, midden in de kamer. De vijf onderzoekers praatten buiten beeld.

De metalige stem verklaarde:

'Hij kijkt naar het scherm.'

Hugo zette de video meteen op pauze.

Hij bleef roerloos zitten, zijn hand op de muis.

Twee dagen eerder, in het kasteel, keek op dat moment niemand naar een scherm. De vijf stonden rond het apparaat. Maar nu zat Hugo helemaal alleen voor zijn computer, zijn ogen strak op het beeld.

Hij controleerde de tijd. Het bestand stond op pauze.

Het afspelen begon vanzelf weer.

Hugo haalde zijn hand van de muis.

Op de opname bleven de vijf groepsleden praten, zonder de stem van het apparaat op te merken.

'Hij gaat zich omdraaien.'

Hugo voelde een heel fijne kou verschijnen onderaan zijn nek. Geen tocht. Een ijzig gevoel, geconcentreerd op één punt, dat langzaam langs zijn wervelkolom omlaag zakte.

Hij bewoog niet.

De klok van de computer liep door. Eén seconde. Twee seconden. De termijn van tweeëndertig seconden was net begonnen.

Hugo wilde het bestand sluiten. De muis reageerde niet meer. Hij probeerde het scherm uit te zetten, en toen de computer los te trekken. Het beeld bleef aan, zelfs toen de kabel uit het stopcontact ging.

Op de video sprak het apparaat een laatste zin uit.

'Nu ziet hij ons.'

Er ademde iets achter Hugo.

Hij sloot zijn ogen. Een seconde lang dacht hij dat hij kon wachten, zich niet kon omdraaien en de voorspelling kon weerleggen. Toen begreep hij dat die gedachte zelf misschien al deel uitmaakte van

wat de video wist.

Na tweeëndertig seconden draaide Hugo zich om.

Het kleine lampje van de webcam ging aan.

Toen Léa de volgende ochtend aankwam, was de deur van het appartement van binnenuit vergrendeld. De ramen waren dicht. Hugo's telefoon lag op het bureau en zijn computer toonde nog steeds het laatste beeld van het kasteel.

Hugo was verdwenen.

Het webcambestand bevatte zes uur opname.

Zes uur lang had de camera zijn lege stoel gefilmd.

XIV

De oude oven

Julien woonde al lang alleen. Hij praatte bijna niet meer met zijn familie. Sommige banden waren verbroken na ruzies waar niemand zich nog precies iets van herinnerde. Andere waren gewoon versleten, jaar na jaar, tot een vergeten verjaardag een gewoonte werd en een stilte van een paar weken uiteindelijk meerdere jaren duurde.

Toen hij geldproblemen kreeg, wist niemand het. Hij bleef antwoorden dat alles goed ging en veranderde dan van onderwerp. Toen hij zijn appartement moest verlaten, pakte hij alleen zijn spullen in oude dozen die hij achter een supermarkt had opgehaald. Hij schreef de inhoud met een stift op de zijkant, maar op bijna alle stond hetzelfde woord: DIVERS.

Zijn nieuwe woning was kleiner en lag aan de andere kant van de stad. Er stond bijna niets binnen. Een matras op de grond, twee verschillende stoelen, een klaptafel en een keuken met een gootsteen, maar zonder oven.

Een man die het huis van zijn ouders leeghaalde, bood hem gratis een oude elektrische oven aan. Het apparaat was zwaar, aan de zijkanten vergeeld, maar nog steeds in werkende staat. Julien nam meteen

aan, en begreep toen dat hij geen enkele manier had om hem te vervoeren.

Drie dagen lang dacht hij erover om hulp te vragen. Hij schreef meerdere berichten.

'Hoi, lang geleden. Ik zou een klein gunstje nodig hebben.'

Hij las ze terug, schaamde zich om alleen weer op te duiken omdat hij iets nodig had, en wiste ze dan.

Hij overwoog een busje te huren, maar de prijs kwam neer op bijna een week boodschappen. Hij probeerde zelfs de oven op te meten om te zien of hij in de kofferbak paste van een kleine auto die hij niet had.

Uiteindelijk belde hij op een avond Marc, een oud-collega die hij al zes jaar niet had gezien.

'Hoi Marc. Sorry dat ik je stoer... Ik zou een handje kunnen gebruiken om een oven te vervoeren.'

Julien bereidde zich al voor op een smoes.

Marc antwoordde zonder aarzelen.

'Ik heb geen busje meer, maar ik ken iemand. Wacht, ik bel je terug.'

Tien minuten later ging de telefoon. Marc had Sonia gebeld, die in een bakkerij werkte. Sonia kende Karim, eigenaar van een kleine bestelwagen.

Karim was zaterdagochtend beschikbaar, maar hij had al een paar dagen rugpijn.

'Geeft niks,' zei hij. 'Mijn buurman komt ons helpen dragen.'

Op zaterdag stond Julien voor zijn oude flat te wachten met een belachelijke ongerustheid. Hij was bang dat er niemand zou komen, en toen bang dat er te veel mensen zouden komen en zouden ontdekken hoe slecht zijn situatie was.

Om negen uur parkeerde een kleine witte bestelwagen voor hem. Karim reed. Marc zat ernaast. Achterin zaten de buurman van Karim en zijn zoon, die had toegestemd om mee te komen in ruil voor een ontbijt.

'Zo, waar is die oven die de hele stad op de been brengt?' vroeg Marc terwijl hij uitstapte.

Ze reden door meerdere wijken naar het huis van de man. Een oude dame stond hen op te wachten voor de garage. De oven stond achterin, klem achter dozen en een gedemonteerde kast.

Terwijl ze hem loswrikten, hoorde ze dat Julien met weinig meubels ging verhuizen. Ze verdween in het huis en kwam terug met een klein houten tafeltje.

'Neem het ook maar. Ik heb er niks meer aan.'

Toen voegde ze twee pannen toe, een afdruiptrek, vier ongelijke borden en een doos glazen.

'Mevrouw, ik kan niet alles aannemen,' protesteerde Julien.

'Als u het niet aanneemt, brengen mijn kinderen alles naar de stort. Dus u doet mij een plezier.'

De oven werd geladen, toen het tafeltje, toen de dozen. Toen de bestelwagen wegreed, leek hij de inhoud van een hele kleine keuken te vervoeren.

Op de terugweg stopte Karim voor de bakkerij van Sonia. Ze kwam naar buiten met een koffiekannet, bekers en een zak vol nog warme croissants.

'Je vervoert geen oven met een lege maag.'

Ze zetten de koffie op de stoep neer. Marc keek de buurman van Karim toen indringend aan.

'Wacht eens... Was jij niet terreinknecht bij de voetbalclub van Saint-Martin?'

De man staarde hem aan en barstte toen in lachen uit.

'En jij was die gozer die al zijn penalty's miste!'

Ze hadden twintig jaar eerder samen gespeeld. De zoon van de buurman herkende daarna Sonia: zijn dochter zat bij hem in de klas. Sonia herinnerde zich

dat de oude dame die net de oven had gegeven, vroeger met de moeder van Marc had gewerkt. Karim ontdekte dat hij een paar jaar eerder het busje van Juliens broer had gerepareerd, voordat de twee broers ophielden met elkaar te praten.

De verbanden verschenen het een na het ander, als onzichtbare draden gespannen door de stad. Iedereen kende iemand die iemand kende. Levens die gescheiden leken, hadden elkaar al gekruist zonder het te weten.

Toen ze bij de nieuwe woning aankwamen, ging het werk vanzelf verder. Marc zette het tafeltje in elkaar. De zoon van de buurman opende de dozen en ruimde de borden op. Karim controleerde het stopcontact. Sonia maakte de oven schoon met een energie die iedereen deed begrijpen dat je haar maar beter niet kon helpen.

Julien bleef even midden in de kamer staan, niet in staat te beslissen wat hij moest doen. Een uur eerder was zijn appartement bijna leeg. Nu praatten er mensen in de keuken, gaven elkaar gereedschap aan en discussieerden over de beste plek voor het tafeltje.

'Heb je iets te eten?' vroeg Sonia.

Julien opende de koelkast. Er stond een fles water in, boter en een half potje mosterd.

'Perfect,' antwoordde ze. 'Ik ben zo terug.'

Ze ging weer naar beneden naar de bakkerij en kwam terug met twee pizza's die door de zaak ernaast waren gemaakt. Karim sloot de oven aan. Het oranje lampje ging aan. Iedereen wachtte een paar seconden, alsof ze het opstarten van een uitzonderlijke machine bijwoonden.

'Hij doet het,' kondigde Karim aan.

Julien glimlachte.

Terwijl de pizza's in de oven zaten, kwamen de gesprekken weer op gang. Marc vertelde over de oude blunders van Julien op het werk. De buurman vertelde over de verloren wedstrijden. Sonia belde haar dochter, die de zoon van de buurman kende, en vroeg haar drankjes mee te brengen. Een uur later waren er nog drie extra mensen in het appartement.

Julien keek naar zijn kleine keuken vol stemmen en gelach. Hij had gedacht dat hij alleen was omdat hij geen familie meer had. Hij had de stilte om zich heen gezien als bewijs dat er niemand zou komen.

Toch was één telefoontje genoeg geweest. Een onhandig verzoek. Een paar woorden uitgesproken

met schaamte.

De oven piepte. Sonia haalde de pizza's eruit en legde ze op het tafeltje dat de oude dame had gegeven. Iedereen ging eromheen staan, sommigen rechtop, anderen zittend op dozen.

Julien sneed het eerste stuk. Hij had vochtige ogen, maar niemand zei er iets van.

Die avond, rond een gratis oude oven, begreep hij dat sommige families niet bij onze geboorte op ons wachten.

Ze beginnen soms met een simpele zin:

'Ik zou een handje kunnen gebruiken.'

XV

Mijn Tante

Ik zat nog op school in Nederland toen mijn tante Sonja en mijn oom Joop besloten in Frankrijk te gaan wonen. Niet in een grote stad. Niet bij Parijs. Ze hadden de Gers gekozen, in het zuidwesten, een plek waar het leven in een ander ritme leek te verlopen.

Voor hen was Frankrijk al muziek. Het accordeon, de oude Franse liedjes, de feesten in de kleine dorpen en de mannen die nog een baret droegen. Het was ook de lange tafels buiten, midden in de wijngaarden. 's Middags stopten de tractoren eindelijk. De vrouwen kwamen aan met manden vol lekkers. De burens kwamen samen in een veld om samen te eten, met een fles rode wijn en brood.

Altijd brood.

Zelfs bij een pizza konden de Fransen een stuk stokbrood naast het bord leggen. Voor een Nederlander was dat moeilijk te begrijpen. In Nederland was de lunch vaak snel. Je at even snel iets, soms zelfs terwijl je doorwerkte. In de Gers nam je de tijd om te gaan zitten, te praten en de glazen nog een keer te vullen.

Dit land riep Joop en Sonja al lang. Ze droomden van ruimte. In Nederland kon je gelukkig zijn met

een tuin van vijftig vierkante meter. In het zuidwesten van Frankrijk werden de tuinen per hectare verkocht.

Uiteindelijk vonden ze hun plek in Castelnau-d'Auzan. De boerderij heette Capdebosc. Er was een oud huis, een ruïne aan de achterkant en meerdere hectare braakliggend terrein. Sommige plekken waren zo overwoekerd door de bramen dat ze zelfs de sterkste tractoren schrik hadden kunnen aanjagen.

In de verte, achter het struikgewas, zag je nog een klein stenen bouwsel. Het was niet het huis van een buur. Het stond echt op hun terrein. Je had bijna een verrekijker nodig om tot het eind van hun nieuwe tuin te kijken.

Joop en Sonja kwamen aan met hun oude rode Ford-camper. De cabine zat vooraan en een grote kampeerruimte zat erachter. Ze hadden er al veel mee gereisd, overal in Frankrijk. Ze kenden elk geluid van de motor, elk kastje en elk lekje als het regende. Om aan hun nieuwe leven te beginnen, hadden ze alles wat ze nodig hadden binnenin.

Ze parkeerden de camper bij het huis. Joop haalde de kampeertafel eruit en zette er een klein radiootje

op. Een paar seconden later vulden een Frans lied en een accordeon de tuin.

Nog voordat het werk begon, was de muziek er al.

Ze integreerden zich snel in het dorp. Ze waren nieuwsgierig, open en altijd bereid om met mensen te praten. Ze kenden nog niet alle gebruiken, maar ze wilden ze leren. Ze deden mee aan de maaltijden, de feesten, het werk van de burens en aan elke gelegenheid om samen te komen.

Joop werd al snel de Nederlandse man die zong terwijl hij accordeon speelde. Hij kon meerdere instrumenten bespelen. Als hij er nog niet een kon bespelen, leerde hij het. Met Sonja verkleetde hij zich soms tijdens de dorpsfeesten. Ze maakten de kostuums, de verlichting, het podium en zelfs een deel van de elektrische installatie.

Beetje bij beetje werden de kleine feestjes van Castelnau-d'Auzan grote muziekavonden. Het hele dorp wist wat te doen. Sommigen zetten de tafels neer. Anderen brachten stoelen, gerechten of flessen. Joop zorgde voor de muziek. Sonja hielp overal. De avonden eindigden laat in de nacht, en de dorpen in de buurt begonnen ook te komen.

De Fransen ontdekten ook de Nederlandse snacks, vooral de bitterballen. Joop en Sonja legden uit dat je in Nederland zelfs eten kon kopen uit kleine vakjes in een muur. Je stopte er een muntje in, deed een klein deurtje open en pakte je warme snack.

'Eten uit een muur?' vroegen de mensen.

Ze geloofden hun oren niet.

Joop en Sonja werden vaak gevraagd om in de wijngaarden te werken. Ze leerden de trossen snijden, de tractoren besturen en het werk in de kelder ontdekken. Zien hoe simpel druivensap wijn werd, verwonderde hen. Soms liepen ze te voet naar huis, dwars door de wijngaarden. Na een paar glazen leek de weg minder recht dan op de heenweg. Het gebeurde zelfs dat een van hen struikelde voordat hij bij Capdebosc aankwam.

Joop was heel handig. Hij vond bijna altijd een oplossing. In een ander leven, vóór Frankrijk, was hij drukker geweest. Etiketten maken voor een wijnoogst was voor hem dus makkelijk. Al snel hadden veel inwoners van Castelnau minstens een fles met hun eigen persoonlijke etiket.

Hij maakte zelfs een klein dorpskrantje. Hij drukte het en deed het uit. Er stond nieuws in, herinneringen en de volgende afspraken. Castelnau leefde. Alles werd een goede reden om samen te komen rond een maaltijd.

Ondertussen vroeg het huis van Capdebosc enorm veel werk. Het grote huis moest bewoonbaar worden gemaakt, de muren gerepareerd en de kamers een voor een opnieuw gedaan. De ruïne aan de achterkant was nog indrukwekkender. Die had geen dak meer. Er groeiden bramen in de oude kamers. Sommige muren stonden nog overeind, maar niemand had kunnen zeggen voor hoe lang nog.

Voor Joop en Sonja leek niets onmogelijk. Ze maakten schoon, demonteerden, sjouwden stenen en reddden alles wat nog van pas kon komen. Ze slaagden er zelfs met z'n tweeën in om een enorme draagbalk boven op de dragende muren te plaatsen. Die balk moest het nieuwe dak dragen. Hij was zwaar, lang en moeilijk te verplaatsen. Toch vonden ze een methode en lukte het hun.

De jaren gingen voorbij. Langzaamaan werd het oude pand een warm huis. Er was een slaapkamer, een keuken, een eetkamer en een badkamer met

direct uitzicht op de velden. Soms liepen er ezels voor het raam.

Sonja kon onder de douche staan en plotseling een ezelskop in de opening zien verschijnen. De dieren keken naar binnen, alsof ze even kwamen controleren of alles goed ging.

Er was ook een muziekkamer. Een grote jukebox nam een belangrijke plek in de kamer in. Hij zat vol Franse liedjes waar Joop van hield. Je hoefde maar op een knop te drukken. De lichten gingen aan, het grote wiel met platen draaide en een mechanische arm koos de juiste plaat. Na wat gekraak begon het lied en verspreidde de muziek zich door het hele huis.

Ernaast was Sonja altijd iets aan het klaarmaken in de keuken. Bij hen was er bijna altijd muziek, een pan op het vuur of iemand die binnenkwam voor een glaasje.

In de grote garage stonden oude, enorme machines. Een grote lintzaag woog ongeveer drie ton. Er was ook een grote multifunctionele zaagtafel. Joop was gek op het werken met hout. Een oude plank kon een raam worden, een deur, een tafel of een meubel.

Hij kon bijna alles zelf maken.

Natuurlijk hing er een klein radiootje in de garage. Er kwam vaak accordeon uit terwijl de machines draaiden. Zelfs midden in het stof en het lawaai had Joop muziek nodig.

Op Capdebosc waren veel dieren. Paarden, honden, ezels, kippen en geiten deelden het terrein. Joop en Sonja bouwden met hun eigen handen een groot houten gebouw om ze te huisvesten. 's Winters konden de dieren warm en droog blijven.

Joop had altijd nieuwe ideeën. Op een dag besloten ze hun eigen zwembad te bouwen. Het keek uit over de vallei en was omringd door planten en bomen. Ze voegden er fontein en toe. Achter het hek liepen de dieren rustig voorbij terwijl de mensen van het water genoten.

Toen ik jonger was, kwam ik vaak mijn vakanties op Capdebosc doorbrengen. Voor mij was die plek een enorm avontuur. Ik ontdekte er het klussen en de mechaniek. Ik begon met de zitmaaier. Ik vervoerde gereedschap en materiaal in een klein aanhangwagentje dat ik zelf had gebouwd.

Ik bouwde ook veel hutten. De indrukwekkendste was een grote toren gebouwd van opgestapelde

wijnstokken. Hij had drie verdiepingen. Mijn ouders keken er bezorgd naar. Ik zag geen enkel gevaar. Ik wilde in mijn toren eten, er slapen en de wacht houden.

Op Capdebosc leerde ik rijden. Eerst de zitmaaier, en toen echte tractoren. In Nederland zou dat ondenkbaar zijn geweest voor een kind. In de Gers reed ik in de velden, verplaatste ik hooibalen en maaide ik grote oppervlaktes met de klepelmaaier.

Joop hield ook van nieuwe technologie. Hij had vaak dingen die uit de toekomst leken te komen. Ik herinner me een helm die je op je hoofd zette. Hij zat vast aan een grote doos waar je een cassette in schoof. Als de helm eenmaal opzat, kon je een andere wereld zien.

Op zolder had Joop een echte vluchtsimulator gebouwd. Met het programma kon je overal ter wereld vliegtuigen besturen. Natuurlijk had hij ook Castelnau-d'Auzan in het spel nagemaakt. Hij kon opstijgen vanuit zijn eigen tuin en over het dorp vliegen. Hij bracht lange avonden door achter zijn installatie.

Op een dag besloot Joop een raam te maken. Hij had de tekeningen gemaakt en de planken in zijn werkplaats verzameld. Hij haalde ze een voor een over de grote zaagtafel.

Op een moment van onoplettendheid ging zijn hand te dicht langs het zaagblad. Die dag werd niet alleen de plank doorgezaagd. Meerdere vingers van zijn hand werden ernstig geraakt.

Sonja vond de moed om de stukken op te rapen en Joop naar het ziekenhuis te rijden. Na de operatie en het herstel hadden de vingers van die hand bijna allemaal dezelfde lengte. Er was er niet echt meer een langer dan de andere.

Een paar maanden later vertelde Joop het ongeluk al aan tafel. Met zijn Nederlandse accent zei hij:

'Ik heb m'n vingers geschéten!'

Hij bedoelde: 'Ik heb m'n vingers gezaagd.' Voor een Nederlander waren de twee klanken in het Frans niet makkelijk uit elkaar te houden. Iedereen lachte, en Joop lachte met hen mee. Zelfs zo'n ernstig ongeluk werd een verhaal dat aan tafel werd verteld.

De tijd ging voorbij.

Joop en Sonja werden een paar jaar ouder. Hun vrienden uit het dorp ook. Sommigen gingen weg en

lieten een grote leegte achter. Toch bleven de muziek, de maaltijden en de herinneringen Capdebosc levend houden.

Toen kreeg Joop een heel slecht bericht. Hij had keelkanker.

Dat nieuws velde iedereen. Zijn gezondheid ging achteruit en zijn stem werd steeds heser. Praten kostte hem veel moeite. De maanden voor zijn dood waren heel zwaar. Helaas nam de ziekte hem mee.

Ik herinner me de rouwperiode op Capdebosc. Op een dag raapte ik al mijn moed bijeen en ging ik alleen de muziekkamer binnen.

Joop lag in zijn open kist.

Ik deed de deur achter me dicht. Ik wilde alleen zijn met mijn oom.

De tijd leek stil te staan. Ik keek lang naar hem. Een deel van me hoopte nog een klein glimlachje of een beweging van zijn hand te zien. Maar hij bleef roerloos.

Ik praatte tegen hem. Ik stelde hem vragen. Ik wist dat hij niet kon antwoorden, maar ik wachtte toch. Het was de eerste keer in mijn leven dat een persoon die zo belangrijk voor me was, verdween.

Zelfs tijdens de laatste maanden van zijn ziekte had Joop nog aan de anderen gedacht. Hij had zijn eigen begrafenis voorbereid. In de kerk begon een beroemd Frans lied. Toen vulde de hese stem van Joop het gebouw. Hij had het lied opgenomen voordat hij stierf en hij zong het zelf.

De mensen kregen kippenvel. Een paar minuten lang was zijn stem weer bij ons.

Na de plechtigheid kwam iedereen samen in de feestzaal om hem een laatste vaarwel te zeggen. Joop had een laatste verrassing bedacht: er werden bitterballen aan alle gasten geserveerd.

Zelfs na zijn dood was hij erin geslaagd het dorp nog een keer een stukje Nederland te laten ontdekken.

Na Joops heengaan bleef Sonja alleen achter in het grote huis. Capdebosc, ooit vol muziek, machines, dieren en bezoekers, was veel stiller geworden.

Het leven ging door. Er kwamen huurders in het herbouwde huis achter het grote pand. Hun aanwezigheid hielp ook bij het onderhoud buiten. Ik had ook het geluk om een tijdje op Capdebosc te wonen.

Ik hielp mijn tante met kleine klusjes en met de tuin. Ik sjouwde en stapelde de zakken pellets die nodig waren om het huis 's winters te verwarmen. We brachten ook avonden pratend door.

Ik was nog jong en had veel te leren. Sonja vertelde me over het leven, over gezondheid en over hoe je naar je lichaam moest luisteren. Ze hielp me onder andere te begrijpen hoe ik beter met mijn slopende migraines kon omgaan. Haar adviezen hebben me veel gebracht.

Na meerdere jaren besloot ze terug te gaan naar Nederland. Het huis was te groot geworden en vroeg te veel onderhoud. Ze had meer dan vijftientwintig jaar in Frankrijk gewoond, maar als ze iets snel moest uitleggen, vooral in een noodsituatie, konden sommige Franse woorden nog ontbreken. Toen ze ouder werd, werd dat moeilijk.

Ze vond een klein huisje in Nederland. Daar kon ze haar moedertaal spreken, met de fiets rondrijden en een dokter dichtbij hebben.

De familie was meteen beschikbaar voor de verhuizing. Het was een uitputtende periode, vol moeilijke momenten. Een heel leven moest worden uitgezocht, kamers vol herinneringen gesloten en

een huis verlaten dat bijna helemaal met eigen handen was gebouwd.

Gelukkig kwamen er op de dag van vertrek geweldige mensen aan met een verhuiswagen. Ze hielpen alles te laden. Sonja kon omringd en gesteund vertrekken.

Ze pakte een Nederlands leven weer op. Ze vond haar familie terug, haar gewoontes, de fietsen, de winkels en haar taal.

Maar ze miste Frankrijk verschrikkelijk.

Jaren later waagde ik een gok. In mijn werk heb ik klanten overal. Sommigen kennen me al lang en vertrouwen me hun huis toe om er tijdens hun afwezigheid op te letten. Een echtpaar dat klant bij me is, woont in de Verenigde Staten. Ze komen maar twee maanden per jaar naar hun huis in de Gers. De rest van de tijd staat het leeg.

Ik dacht aan mijn tante.

Waarom hun niet vragen of Sonja hun huis kon bewonen tijdens hun afwezigheid? Het huis zou bewoond en onderhouden zijn. Mijn tante zou terug kunnen komen om een paar weken in de Gers door te brengen.

Ik durfde de vraag te stellen. Wie niets waagt, die niets wint.

Ze stemden met plezier in.

Ik had ook een oude auto die ik weinig gebruikte. Alles was dus mogelijk.

Ik stuurde mijn tante een bericht:

'Sonja! Je neemt het vliegtuig en ik kom je ophalen in Bergerac. Daarna kun je vakantie vieren in een huis dat tot je beschikking staat. En je krijgt zelfs een auto. Wat vind je ervan?'

Ze was dolblij.

Een paar weken later was ze terug in de Gers.

Ik was zo blij haar hier weer te zien. Ze nam de auto en bracht de volgende weken door met het opnieuw bezoeken van de dorpen en het terugvinden van oude vrienden. Sommigen hadden haar in geen jaren gezien. Elke ontmoeting bracht een verhaal tot leven.

Ik had ook een verrassing voor haar voorbereid: een grote 'Roques-maaltijd'. Ik nodigde zo'n veertig mensen uit om samen de middag door te brengen. Er waren oude vrienden, burens en mensen die een deel van het leven van Joop en Sonja hadden gedeeld.

Ik zorgde voor de barbecue. Eerlijk gezegd kwam me dat goed uit. Lange gesprekken zijn niet altijd mijn ding. Achter de barbecue wist ik precies wat te doen.

De mensen praatten, lachten, aten en dronken. Sommigen hielden een bord vast, anderen een glas wijn. De herinneringen kwamen terug. De verhalen over feesten, tractoren, muziek en werk gingen van tafel naar tafel.

De avond ging door tot laat in de nacht. Ik stak fakkels aan in de tuin. Beetje bij beetje werden de vlammen bijna het enige licht. Ze verlichtten de gezichten, de tafels vol eten en de flessen wijn.

Ik at nog een lekker stuk eend, mijn favoriet, terwijl ik naar de gasten keek.

Toen keek ik naar mijn tante.

Sonja was omringd door mensen. Ze praatte, ze lachte en soms zocht ze haar glas. Omdat ze zich niet meer herinnerde waar ze het had neergezet, schonk ze zichzelf gewoon een nieuw in. Nog een glaasje wijn.

Mijn kleine tante Sonja werd ouder. Maar die avond was dat niet wat ik zag. Ik zag een gelukkige vrouw, teruggekeerd in het zuidwesten, omringd

door talrijke vrienden.

Ik bleef bij de barbecue staan, met vochtige ogen en een warm hart. Alles wat Joop en Sonja hadden gebouwd, was niet verdwenen. Ze woonde niet meer op Capdebosc. De jaren waren voorbijgegaan. Sommige mensen waren er niet meer. Toch leefden hun muziek, hun feesten, hun maaltijden en hun vriendelijkheid nog in iedereen die die avond samen was gekomen.

Ik was gewoon blij.

Blij om mijn tante weer te zien lachen in de Gers.

Tot snel, Sonja.

Wanneer kom je weer?

XVI

De laatste beslissing

De Aarde.

Een klein bolletje verloren in de leegte. Eromheen niets. Dan nog eens niets. En verderop, zo ver dat niemand het zich echt kan voorstellen, nog steeds niets.

We zijn met miljarden op deze bol. We bouwen, we graven, we kappen, we branden. We nemen wat we nodig hebben, en dan meer, alsof alles van ons is en alsof de grondstoffen nooit op kunnen raken.

We zijn onszelf uiteindelijk boven de rest van het leven gaan wanen. Boven de dieren, de bossen, de oceanen, soms zelfs boven de andere mensen. We trekken grenzen op kaarten en sturen dan mannen de dood in om ze te verdedigen. Toch kent de natuur geen enkele grens. De vogels steken ze over zonder paspoort. De rivieren gehoorzamen aan geen enkele vlag. De wind vraagt nooit toestemming om van land te veranderen.

We voeren oorlog om land dat niemand echt bezit. Sommigen stapelen meer op dan ze in duizend levens zouden kunnen uitgeven, terwijl anderen op een paar uur vliegen sterven van de honger. We weten wat we doen. We zien de schade. En toch gaan we door.

Maar de mensheid bestaat niet alleen uit vernietiging.

Er zijn de kinderen die spelen zonder zich af te vragen waar de ander vandaan komt. De vreemden die stoppen om iemand te helpen die langs de weg is gevallen. De buren die een maaltijd brengen, de verzorgers die een hand vasthouden, de brandweermannen die naar binnen gaan waar iedereen naar buiten probeert te komen.

Er zijn degenen die een gewond dier opvangen. Degenen die bomen planten die ze nooit groot zullen zien worden. Degenen die het weinige delen dat ze bezitten. Er is de muziek, de boeken, het gelach rond een tafel, de ouders die een hele nacht bij een ziek kind waken, de geliefden die samen oud worden en de gebaren van goedheid waar niemand ooit over zal praten.

We zijn tot het ergste in staat, maar ook tot prachtige dingen. We kunnen liefhebben, scheppen, herstellen, vergeven. Misschien zouden we nog kunnen veranderen. Misschien is het niet te laat.

Toch staat er voor u een rode knop.

Een simpele knop, midden in een lege kamer. Geen scherm. Geen stem. Slechts één zekerheid: als

u drukt, verdwijnt de hele mensheid.

Niet alleen de leiders, de soldaten, de vervuilers of degenen die vernietigen. Iedereen.

De schuldigen en de onschuldigen. De grijsaards en de pasgeborenen. De wrede mensen en degenen die hun leven wijden aan anderen. Uw naasten. Degenen van wie u houdt. Degenen die u nog niet kent. En u.

Geen enkel mens zal het overleven. Er zal geen kreet zijn, geen lijden, geen laatste afscheid. In een fractie van een seconde verdwijnen we allemaal, met onze huizen, onze wegen, onze fabrieken, onze wapens, ons afval en tot het laatste spoor van onze doortocht.

De Aarde blijft alleen achter.

Dan neemt de natuur de bol weer volledig in bezit. De bossen zullen oprukken. De dieren zullen de gebieden terugvinden die we hun hebben afgenomen. De oceanen zullen niet meer het geluid van onze motoren dragen. Er zal geen enkele raket meer door de hemel schieten. Er zal geen enkel kind meer sterven in een oorlog die door volwassenen is besloten. Niemand zal meer doden in de naam van een god, een vlag of een onzichtbare grens.

De planeet zal blijven draaien, vredig, zoals vóór ons. Alsof de mensheid nooit had bestaan.

Uw hand blijft boven de knop.

U denkt aan de steden die stikken, aan de bossen die branden, aan de soorten die verdwijnen en aan de oorlogen die telkens weer opnieuw beginnen onder nieuwe namen. U denkt aan die vreemde soort die intelligent genoeg is om de gevolgen van zijn daden te begrijpen, maar niet altijd wijs genoeg om te stoppen.

Dan denkt u aan de kinderen die spelen. Aan de goede mensen. Aan de goedheid, de liefde, de onderlinge hulp en aan alle schoonheid die we ook kunnen laten ontstaan. U denkt aan degenen die niets hebben vernietigd, aan degenen die al aan het herstellen zijn en aan degenen die misschien een andere wereld zouden kunnen bouwen.

Verdiene we het nog om deze bol te bewonen? Wegen de wonderen van de mensheid op tegen alles wat we vernietigen? Hebben we nog het recht om te beslissen dat de Aarde van ons is?

De knop wacht. Hij zal geen enkel verschil maken tussen de goeden en de slechten. Hij zal geen enkele overlevende laten. U bent de enige die kan

beslissen, maar uw keuze zal elk levend mens aangaan.

Eén druk op deze knop, en de Aarde vindt de vrede terug.

De natuur krijgt haar rechten terug.

Wat kiest u?

Hier zijn een paar vermakelijke verhalen, zo uit mijn verbeelding gekomen... Terwijl ik werk... tijdens een ritje op de motor... of gewoon zittend op een terras... Komen de verhalen bij me op... en krijgen ze leven in mijn hoofd. Misschien komt er een deel twee? Wie weet... Tot snel...